

SELVITYS

Kuuluuko kansainvälisyys kaikille?

Kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo CIMOn ohjelmissa

Elinikäisen
oppimisen
toimintaohjelma

Julkaisua on rahoitettu Euroopan komission tuella. Komissio ei vastaa julkaisun sisällöstä.

*Kuuluuko kansainvälisyys kaikille? Kansainvälistymismahdollisuuksien
tasa-arvo CIMOn koulutusohjelmissa*

Taustaselvitys, 08/2013

Anne Siltala

Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMO

www.cimo.fi

Sisälllys

1. Johdanto	3
2. Selvityksen tausta	4
2.1. Mitä kansainvälistyminen on ja miksi se on tärkeää?	4
2.2. Mitä kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo tarkoittaa?	6
3. Miten kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo näkyy CIMOn toimintaa ohjaavissa dokumenteissa?	7
3.1. Kansalliset politiikka-asiakirjat ja strategiat	7
3.2. Eurooppalaiset politiikka-asiakirjat ja strategiat	9
3.3. Bolognan ja Kööpenhaminan prosesseihin liittyvät politiikka-asiakirjat.....	10
3.4. Miten kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo näkyy CIMOn hallinnoimien ohjelmien dokumenteissa?.....	11
3.4.1. Elinikäisen oppimisen ohjelma	11
3.4.2. Nordplus-ohjelmat	12
4. Miten kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvoa edistetään CIMOn koulutusohjelmissa?	12
4.1. Erityisryhmät ja osallisuus	13
4.2. Yleissivistävä koulutus	14
4.3. Ammatillinen koulutus	15
4.4. Korkeakoulutus.....	16
4.5. Aikuiskoulutus	18
5. Miten kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu tällä hetkellä?	18
5.1. Tilastojen kertomaa.....	18
5.2. Tutkittua tietoa liikkuvuuden esteistä.....	20
6. Havaintoja kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvon toteutumisesta.....	23
7. Suosituksia kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvon edistämiseksi	25
7.1. Oppilaitoksille ja koulutuksen järjestäjille	25
7.2. CIMOLle	26
7.3. Poliittisille päättäjille	28
LÄHTEET.....	30
LIITE: Keskeisiä käsitteitä	34

1. Johdanto

Suomessa oppilaitosten kansainvälinen toiminta on laajentunut viime vuosina huomattavasti kaikilla koulutusasteilla, eikä sitä voi kansainvälisen liikkuvuuden tilastojen valossa pitää harvojen harrastuksena. Koska tasavertaiset mahdollisuudet koulutuksessa ovat keskeinen tavoite Suomen koulutuspolitiikassa, tulisi myös kansainvälistymistä tarkastella tasa-arvoisten mahdollisuuksien näkökulmasta.

Nykyisessä Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa KESUssa Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskukselle CIMOLle annetaan tehtäväksi edistää korkeakouluopiskelijoiden ja -henkilökunnan tasavertaisia kansainvälistymismahdollisuuksia kaikilla koulutusaloilla yhteistyössä korkeakoulujen kanssa. CIMOn vuonna 2012 käynnistämä Kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo koulutuksessa -hanke vastaa kehittämissuunnitelman toimeksiantoon laajemmassa mittakaavassa, sillä hankkeessa tarkasteltiin koko koulutuskenttää: yleissivistävää ja ammatillista koulutusta, korkeakoulutusta sekä aikuiskoulutusta. CIMOn koulutusohjelmien osalta tarkastelu rajattiin käytännöllisistä syistä EU:n Elinikäisen oppimisen ohjelmaan (Lifelong Learning Programme, LLP) ja Pohjoismaisiin Nordplus-ohjelmiin, vaikka CIMOssa hallinnoidaan myös mm. koulutussektorin kehitysyhteistyöohjelmia. Hankkeen tavoitteena oli hahmottaa kokonaiskuva siitä, mitä ulottuvuuksia kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo sisältää ja miten se toteutuu tällä hetkellä eri koulutusasteilla.

Kansainvälistymisen tasa-arvo koulutuksessa -hankkeeseen sisältyi CIMOn ja Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksen (KTL) yhdessä järjestämä työseminaari ”Kansainvälisyys kuuluu kaikille - totta vai tarua?” marraskuussa 2012, KTL:n tutkijan Taru Siekkisen teoriapainotteinen selvitys ”Kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo koulutuksessa” sekä käsillä oleva CIMOn koulutusohjelmia koskeva taustaselvitys. Hankkeen keskeisin havainto on, että **kansainvälisyys ja tasa-arvo** ovat molemmat **keskeisiä teemoja suomalaisessa koulutuspolitiikassa**, mutta kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvoisuuden **pohdinta koulutuskentällä on vasta alkamassa**. Tämän hankkeen selvitysten toivotaan antavan eväitä tähän työhön.

Tämä taustaselvitys tarkastelee kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvoa **CIMOn hallinnoimissa** koulutusohjelmissa. Aluksi kartoitetaan, esiintyykö teema CIMOn toimintaa ohjaavissa politiikka- ja strategia-asiakirjoissa ja ohjelmien taustadokumenteissa. Tämän jälkeen perehdytään siihen, miten koulutusohjelmissä käytännössä edistetään kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvoa tällä hetkellä. Taustalla on oletus, että mikäli teemaa pidetään poliittisella tasolla tärkeänä, se näkyy ohjaavissa asiakirjoissa ja se edistämiseksi on määritelty tavoitteita, joiden toteuttamiseen rahoitusohjelmia käytetään. Lisäksi tarkastellaan kansainvälistymismahdollisuuksien toteutumista tällä hetkellä sekä liikkuvuustilastojen että aiemmissa tutkimuksissa tunnistettujen liikkuvuuden esteiden pohjalta. Lopuksi esitetään suosituksia, joiden avulla CIMO, oppilaitokset ja päättäjät voisivat edistää kansainvälistymisen tasa-arvoisuutta.

Kansainvälistymistä tarkastellaan ensisijaisesti **kansainvälisen liikkuvuuden** näkökulmasta. Liikkuvuus voi toteutua hieman eri lähtökohdista joko yksilöliikkuvuutena tai osana kansainvälisiä yhteistyöhankkeita. Koska hankkeiden päätavoite on koulutuksen ja opetuksen kehittäminen, niihin sisältyvä liikkuvuus palvelee kehittämistyötä.

2. Selvityksen tausta

2.1. Mitä kansainvälistyminen on ja miksi se on tärkeää?

Kansainvälisyydestä ja kansainvälistymisestä on puhuttu paljon, mutta näitä käsitteitä on harvoin määritelty yksiselitteisesti. Kansainvälinen toiminta mielletään usein ennen kaikkea opiskelijoiden ja opettajien liikkuvuudeksi, mutta oppilaitosten kansainvälistyminen on paljon moniulotteisempi kokonaisuus. Siekkinen (2013) määrittelee kansainvälisyyden vähintään kahden valtion tai niissä sijaitsevan organisaation väliseksi toiminnaksi. **Kansainvälistyminen puolestaan tarkoittaa kaikkea oppilaitoksissa tapahtuvaa toimintaa, jonka tarkoituksena on tehdä kansainvälisestä toiminnasta osa organisaation normaalia toimintaa.** Kansainvälistymisen tavoitteet, keinot ja muodot vaihtelevat koulutusasteittain, ja se kattaa myös kotikansainvälistymisen.

Paula Mattila Opetushallituksesta on eritellyt koulujen kansainvälisyyden neljälle eri tasolle:

- kansainvälisyys yksilön asenteina ja uskalluksena
- kotikansainvälisyys oppilaitoksen toiminnassa
- kansallinen ja seudullinen kansainvälisyys
- kansainvälinen liikkuvuus.

Kun kansainvälisyyttä lähestytään asenteiden tai kotikansainvälisyyden näkökulmasta, sen ajatellaan koskevan kaikkia oppilaitoksen toimijoita. Kansainvälinen liikkuvuus ja hanketoiminta koskettavat sen sijaan vain osaa oppilaista ja henkilökunnasta. Kansainvälistymisen eri muodot kannattaa nähdä sekä toisiaan täydentävinä että päällekkäisinä, ei niinkään toisensa poissulkevinä. (Kansainvälisen toiminnan laatusuositus, 2011; Siekkinen, 2013.)

Tutkija Jane Knight puolestaan määrittelee kansainvälistymisen korkeakoulutuksen näkökulmasta prosessiksi, jossa kansainvälinen, interkulttuurinen tai globaali ulottuvuus nivotaan korkeakoulutuksen tarkoitukseen, tehtäviin tai toimeenpanoon. Hän näkee kansainvälistymisessä kaksi toisiinsa liittyvää komponenttia:

- **kansainvälistyminen ulkomailla**, joka kattaa kaikenlaisen rajat ylittävän koulutuksen: opiskelijoiden ja opettajien liikkuvuuden sekä projektien ja koulutusohjelmien liikkuvuuden.
- **kansainvälistyminen kotona**, johon sisältyy opiskeluun liittyviä kansainvälisiä elementtejä kuten opetussuunnitelmat, opetus ja oppimisprosessit, vapaa-ajan toiminta ja paikallisten kulttuuristen tai etnisten yhteisöjen kanssa tehtävä yhteistyö. (teoksessa de Wit, 2010)

Samankaltainen lähestymistapa kansainvälistymiseen soveltuu muuhunkin kuin korkeakoulutukseen.

Kotikansainvälistymisen idea nousi 1990-luvun lopulla nimenomaan tasa-arvopyrkimyksestä pohjalta: koska kansainvälisyyttä pidettiin tärkeänä, haluttiin kansainvälistymismahdollisuuksia tarjota myös niille oppilaille ja opiskelijoille, jotka eivät syystä tai toisesta lähde ulkomaille. Myös Siekkinen (2013) toteaa, että kotikansainvälisyys on tärkeää, koska se voi tavoittaa tasavertaisesti kaikki oppilaat. Kotikansainvälistymistä tapahtuu nykyisin erityisesti tietotekniikan avulla (nk. virtuaalinen liikkuvuus). Esimerkiksi Comenius-ohjelmaan sisältyvä eTwinning-portaali on koulujen verkkopohjaisen yhteistyön keskeinen väline. Tässä

selvityksessä ei kuitenkaan paneuduta tarkemmin kotikansainvälistymiseen, vaan tarkastelun painopisteenä on CIMOn koulutusohjelmien rahoittama kansainvälinen liikkuvuus.

Kansainvälistymisen hyötyjä yksilöille on tutkittu paljon, ja tulokset ovat paljolti samansuuntaisia. Esimerkiksi LLP-ohjelman väliarvioinnissa ohjelmaan osallistujat arvioivat taitojensa ja osaamisensa kohentuneen usealla osa-alueella:

- henkilökohtaiset ja sosiaaliset valmiudet (itseluottamus, sopeutumiskyky, tiimitaidot, ongelmanratkaisu ja aloitekyky)
- yrittäjyystaidot
- uudet akateemiset sisällöt opinnoissa
- kielitaito ja kulttuurienväliset taidot

70 % vastaajista arvioi näiden uusien taitojen parantavan heidän työllistymismahdollisuuksiaan. (Mid Term Review of the Lifelong Learning Programme, 2011). Toisaalta Rahikainen ja Hakkarainen (2012) luokittelevat pohjoismaita koskevan selvityksensä pohjalta vaihdon hyödyt seuraavasti:

- henkilökohtainen kasvu (mm. selviytyminen uudenaikaisissa tilanteissa ja itseluottamuksen kasvu)
- sosiaaliset yhteydet (mm. uudet ystävät ja ammatilliset kontaktit)
- ”tietoisuus pohjoismaisuudesta” (mm. tietämys muista pohjoismaista, kiinnostus pohjoismaista yhteistyötä kohtaan)
- vaikutukset työuraan tai opiskeluun (mm. uramahdollisuudet toisessa pohjoismaassa, uran tai opintojen edistyminen kotimaassa).

Marraskuun 2012 työseminaarissa todettiin, että **opinnoissaan huonommin menestyvät opiskelijat voivat hyötyä kansainvälisestä kokemuksesta jopa enemmän kuin ns. ”hyvät opiskelijat”**. Saksan kansallisen toimiston selvityksen mukaan huonommassa asemassa olevien nuorten ulkomaanjakso Leonardo-ohjelman kautta parantaa selvästi opiskelijan itsetuntoa ja itsenäisyyttä ja kasvattaa tiimityövalmiuksia ja sosiaalisia taitoja, kuten luotettavuutta, sinnikkyyttä ja joustavuutta, selvästi enemmän kuin vastaava kotimainen harjoittelujakso. Vaihtojakso parantaa myös nuorten opiskelumotivaatiota ja antaa kansainvälisiä valmiuksia. Kaiken kaikkiaan ulkomaanjakso voi parantaa heikommassa asemassa olevien nuorten työllistymismahdollisuuksia merkittävästi. Jotta näihin tuloksiin päästään, huonommassa asemassa olevien nuorten vaihtojaksojen toteutukseen on varattava enemmän henkilöresursseja erityisesti vaihdon tukitoimiin: tarvitaan pitkäkestoista valmennusta, intensiivistä tukea vaihdon aikana mutta myös vaihdon jälkeistä tukea. (10 Kernaussagen der Studie zur Wirkung von Mobilität auf Benachteiligte, 2012)

Demos Helsingin CIMOn toimeksiannosta tekemässä Piilotettu osaaminen -raportissa (2013) pohditaan kansainvälisen osaamisen sisältöä uudesta näkökulmasta. Perinteisesti kansainvälinen osaaminen nähdään lähinnä kielitaitona, suvaitsevaisuutena ja kulttuurisena osaamisena, joka mahdollistaa työskentelyn monenlaisten ihmisten kanssa ja jota hankitaan useimmiten oleskelemalla ulkomailla. Laajennettu näkemys kansainvälisestä osaamisesta tarkoittaa sen sijaan tuottavuutta, sitkeyttä ja uteliaisuutta sekä kykyä ajatella omaa kokemuspääpiiriä laajemmin. Tässä merkityksessä **kansainvälistä osaamista hankitaan usein vapaa-ajalla seuraamalla globaalia mediaa ja toimimalla monenlaisissa yhteisöissä riippumatta sijainnista tai kielestä**. Tätä laajasti määriteltyä kansainvälistä osaamista voidaan hyödyntää laajasti työelämässä ja yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisemisessa.

Kansainvälistymisestä ja kansainvälisestä osaamisesta on siis monenlaista hyötyä yksilölle. Lisäksi **kansainvälistyminen on koulutuksen laatutekijä**. Yhteiskunnan näkökulmasta korkea osaamistaso on puolestaan yksi edellytys **valtion taloudelliselle menestykselle ja kilpailukyvyille**. Kansainvälistyminen on näin ollen merkittävää sekä yksilöille että yhteiskunnalle. Tämä lähtökohta on kiteytetty Bologna prosessin liikkuvuusstrategiassa: laadukas liikkuvuusjakso parantaa yksilön osaamista, tietoja ja taitoja ja edistää työllistymistä ja henkilökohtaista kasvua. Liikkuvuus edistää myös korkeakoulujen välistä yhteistyötä ja innovaatioiden leviämistä, mikä lisää korkeakoulujen ja koulutusjärjestelmien kansainvälistymistä ja parantaa niiden toiminnan laatua. (Mobility for Better Learning, 2012). Samoin voi ajatella varmasti myös muilla koulutusasteilla.

2.2. Mitä kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo tarkoittaa?

Tasa-arvo, tasavertaisuus ja yhdenvertaisuus ovat läheisesti toisiinsa liittyviä arvoja, joilla on keskeinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa. **Tässä selvityksessä käytetään kattotermiä tasa-arvo**, jonka ajatellaan kattavana kaikkien kolmen käsitteen sisällöt. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen määritelmän mukaan ”tasa-arvo voi olla yksilöiden välistä, alueellista tai sukupolvien välistä. Yksilöiden välistä tasa-arvoa kutsutaan sosiaaliseksi tasa-arvoksi. Se tarkoittaa tasapuolisten mahdollisuuksien takaamista eri väestöryhmille. Alueellinen tasa-arvo edellyttää, että samantyyppisillä alueilla on samantasoiset palvelut esimerkiksi valtakunnan tasolla ja paikallisella tasolla.”

Euroopan yhteisön perustamissopimuksessa kielletään syrjintä ja viitataan tasa-arvoisten mahdollisuuksien varmistamiseen ja tasa-arvoisen kohtelun periaatteen toteuttamiseen. **Muodollisen tasa-arvon** ohella perustamissopimuksessa viitataan myös **tosiasiallisen tasa-arvon** toteuttamisen tarpeellisuuteen. Tähän pyritään positiivisella erityiskohtelulla, jolloin tietoisesti suositaan heikommassa asemassa olevaa ryhmää soveltamalla heihin lievempiä kriteerejä kuin muihin. Suomen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussäädäntö on saanut vaikutteita EU-oikeudesta: EU:n rotusyrjintädirektiivi ja samanarvoista kohtelua koskeva direktiivi, molemmat vuodelta 2000, saatettiin voimaan Suomessa yhdenvertaisuuslain (20.1.2004/21) myötä vuonna 2004. Yhdenvertaisuuslaki sisältää syrjintäkieltojen (ks. tarkemmin liite 1) lisäksi yhdenvertaisuuden edistämistä koskevia säännöksiä. Yhdenvertainen kohtelu ei siis ole sama asia kuin samanlainen kohtelu, vaan positiivinen erityiskohtelu tosiasiallisen yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi on sallittua. Varsin voimakkaat erityistoimet ovat mahdollisia esimerkiksi vammaisten aseman parantamiseksi. Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakeja sovelletaan myös koulutukseen, ja kaikkien oppilaitosten peruskouluja lukuun ottamatta on laadittava tasa-arvosuunnitelma vähintään kolmen vuoden välein. (Ahtela, Bruun ym., 2006).

Koulutuksen tasa-arvo poliittisena tavoitteena voidaan määritellä kahdesta eri näkökulmasta. Ensimmäinen näkökulma korostaa **mahdollisuuksien tasa-arvoa**, jossa luodaan rakenteellisesti yksilöille mahdollisuuksia ja poistetaan syrjintä. Oletuksena on, että mahdollisuuksien tarjoaminen ja esteiden ja syrjivien käytäntöjen poistaminen on paras tapa edistää tasa-arvoa. Mahdollisuuksien tasa-arvo voidaan kuitenkin ymmärtää eri tavoin riippuen siitä, missä määrin painotetaan yksilön valinnan vapautta hyödyntää tai olla hyödyntämättä mahdollisuuksiaan tai yhteiskunnan vastuuta tarjota tasa-arvoisia mahdollisuuksia kaikille. Toinen näkökulma korostaa koulutuksen **tulosten ja tasa-arvoisuutta**, jolloin positiivinen erityiskohtelu on sallittua yhteiskunnan tosiasialliseen epätasa-arvoon puuttumiseksi ja heikommassa asemassa olevien tukemiseksi. Yhteisön näkökulmasta tulosten tulisi jakaantua tasa-arvoisesti ja taata perustaso kaikille. (Eurydice 2011; Siekkinen, 2013)

Siekkinen (2013) määrittelee kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvon henkilöiden tasa-arvoisiksi mahdollisuuksiksi kansainvälistyä iästä, sukupuolesta, etnisyydestä, terveydentilasta tai asuinalueesta riippumatta. Viime kädessä **kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvon ideana on tarjota mahdollisimman laajalle joukolle mahdollisuus päästä osalliseksi kansainvälistymisen hyödyistä**. CIMOn yhtenä strategisena tavoitteena on, että ”kansalaisilla tulee olla tasa-arvoiset mahdollisuudet kansainväliseen liikkuvuuteen ja yhteistyöhön” (CIMO, 2010). CIMOn koulutusohjelmien kautta myönnettävä rahoitus luo yksilöille ja oppilaitoksille uusia mahdollisuuksia kansainväliseen toimintaan ja osaltaan tasoittaa sosioekonomisen taustasta johtuvia eroja. Alueellisesta näkökulmasta kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo tarkoittaa sitä, että kaikilla kansalaisilla on yhtäläiset mahdollisuudet kansainväliseen liikkuvuuteen ja yhteistyöhön asuinpaikasta riippumatta (Korkala, 2012).

Yksilön mahdollisuudet ovat usein riippuvaisia oppilaitoksen tai koulutuksen järjestäjän asettamista raameista: mikäli oma koulu ei osallistu vaikkapa Comenius-ohjelman kansainväliseen hankkeeseen, on yksittäisellä oppilaalla huomattavasti rajallisemmat mahdollisuudet osallistua kansainväliseen liikkuvuuteen. Korkalan selvityksessä todetaan, yksittäisillä henkilöillä on yhä hyvin suuri vaikutusvalta siihen, lähteekö jokin oppilaitos mukaan kansainväliseen toimintaan. (Korkala, 2012) Opettajien ja oppilaitosten johdon rooli on siis keskeisessä asemassa. Työseminaarissa todettiin, että **organisaationäkökulmasta kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvoa olisi mahdollisuus kaikille oppilaitoksille osallistua kansainväliseen toimintaan**.

Työseminaarissa todettiin, että kotitausta vaikuttaa oppilaiden ja opiskelijoiden kansainvälistymismahdollisuuksiin ja -halukkuuteen ja että kansainvälistyminen kasaantuu usein samoille oppilaille, jopa koulutusasteelta toiselle. Kansainvälisyys ei siis automaattisesti tasoita oppijoiden välisiä sosioekonomisia eroja, vaan voi ilman tietoisia toimenpiteitä jopa kasvattaa olemassa olevia eroja.

3. Miten kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo näkyy CIMOn toimintaa ohjaavissa dokumenteissa?

3.1. Kansalliset politiikka-asiakirjat ja strategiat

CIMOn toimintaa ohjaavissa kansallisissa asiakirjoissa pidetään tärkeänä sekä koulutuksellista tasa-arvoa että koulutuksen kansainvälistymistä. Molempia teemoja halutaan edistää, mutta niitä käsitellään pääasiassa erikseen.

Nykyisessä Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa (KESU) vuosille 2011–2016 (OKM 2012a) todetaan, että koulutuksellinen tasa-arvo muodostaa perustan suomalaiselle hyvinvoinnille.

”Mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu, kun kaikilla on taustastaan riippumatta mahdollisuus hakeutua koulutukseen eikä tausta ennusta koulutukseen osallistumista tai oppimistuloksia”. Koulutuksellinen tasa-arvon kehittymisen on viime vuosina havaittu hidastuneen ja osin kääntyneen huonompaan suuntaan, ja oppilaiden ja opiskelijoiden kotitausta vaikuttaa yhä enemmän oppimistuloksiin. Eriytymiskehitys alkaa varhain, ja on nähtävissä, että koulutuspolitiikan nykyisillä keinoilla KESUn kunnianhimoisia koulutuksellisen

tasa-arvon tavoitteita ei voida saavuttaa. Opetus- ja kulttuuriministeriö valmisteli vuonna 2012 ehdotuksen koulutuksellisen tasa-arvon strategiaksi (OKM 2012b), jonka tavoitteena on vähentää merkittävästi sukupuolten välisiä osaamis- ja koulutuseroja ja sosioekonomisen taustan vaikutusta koulutukseen osallistumiseen sekä parantaa heikommassa asemassa olevien ryhmien asemaa. Ehdotuksessa ei oteta kantaa kansainväliseen toimintaan.

KESUn kansainvälistymistä koskevat linjaukset eri koulutusasteille:

- Yleissivistävälle koulutukselle asetetaan tavoitteeksi lisätä eurooppalaisiin yhteistyöhankkeisiin osallistuvien koulujen määrää 10 %, mutta kansainvälisen toiminnan laajempia koulutuksellisia tavoitteita ei ole määritelty. Näitä linjauksia löytyy **perusopetuksen opetussuunnitelman perusteista, joissa veloitetaan kouluja rakentamaan kansainvälisyyttään niin, että se on yhdenvertaisesti kaikkien oppijoiden hyödynnettävissä.** (Opetushallitus 2004).
- Kansainvälistyminen linjataan keskeiseksi osaksi ammatillista koulutusta, ja tavoitteena on kasvattaa pitkien opiskelijavaihtojen määrää 30 % ja opettajien liikkuvuutta 20 % vuoteen 2016 mennessä. Lisäksi opettajien ja oppilaitosten johdon tulisi kehittää osaamistaan ja opetustaan kansainvälisten kumppaneiden kanssa erilaisissa yhteistyöhankkeissa.
- Aikuiskoulutukselle asetetaan yhdeksi tavoitteeksi aikuiskoulutuksen osallistumisohjan laajentaminen ja erityisesti vähemmän osallistuvien väestöryhmien koulutusmahdollisuuksien parantaminen. Erityisenä tavoitteena on lisätä ammatillista koulutusta vailla olevien, maahanmuuttajien sekä muiden aliedustettujen ryhmien aikuiskoulutusmahdollisuuksia. Aikuiskoulutuksen kansainvälistymiselle ei aseteta erillisiä tavoitteita.
- Korkeakoulutuksen osalta viitataan korkeakoulujen kansainvälistymisstrategian sisällöllisiin tavoitteisiin (ks. alla) ja todetaan, että Suomi ottaa aktiivisen roolin eurooppalaisen koulutus- ja tutkimusalueen rakentamisessa. Korkeakoulut sisällyttävät kaikkiin tutkintoihin kansainvälistymistä tukevia sisältöjä, ja opiskelija-, opettaja- ja henkilöstöliikkuvuutta lisätään hyödyntämällä EU:n liikkuvuusohjelmia aiempaa paremmin. Lisäksi **korkeakoulut edistävät opiskelijoidensa ja henkilökuntansa tasavertaisia kansainvälistymismahdollisuuksia kaikilla koulutusaloilla yhteistyössä CIMOn kanssa.**

Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategiassa (OKM 2009) korkeakouluista halutaan kehittää aidosti kansainvälisiä yhteisöjä, joissa **kaikilla opiskelijoilla, opettajilla, tutkijoilla ja henkilökunnan jäsenillä on mahdollisuus savuttaa valmiudet kansainväliseen yhteistyöhön ja osallistua korkeakoulun kansainväliseen toimintaan.** Kansainvälisellä opiskelijaliikkuvuudella on tässä keskeinen rooli, ja tavoitteena on vuoteen 2015 mennessä yhteensä 16 000 lähtevää ja 16 000 saapuvaa yliopisto- ja ammattikorkeakouluopiskelijaa vuosittain (vähintään viikon mittainen ulkomaanjakso). Koulutusalojen välisiä eroja opiskelijaliikkuvuudessa halutaan tasoittaa täydentämällä perinteistä liikkuvuutta vaihtoehtoisilla muodoilla kuten virtuaaliliikkuvuudella, vierailuilla ja ryhmäliikkuvuudella. Korkeakoulut sisällyttävät kaikkiin tutkintoihin kansainvälistymistä tukevan osion, jonka toteutuksesta sovitaan opiskelijoiden henkilökohtaisissa opintosuunnitelmissa. Kansainvälistymisosio suoritetaan joko liikkuvuusjaksolla tai laadukkaalla kansainvälisellä opetustarjonnalla. Strategian asettamien

kunnianhimoisten liikkuvuustavoitteiden saavuttamiseksi kaikki opiskelijaryhmät, myös erityisryhmät, on käytännössä saatava mukaan kansainväliseen liikkuvuuteen.

CIMOn strategian mukaan kansalaisilla tulee olla tasa-arvoiset mahdollisuudet kansainväliseen liikkuvuuteen ja yhteistyöhön. CIMO seuraa kansainvälistymisen kehitystä ja tukee sitä, että kansainvälistyminen on mahdollisuus kaikille suomalaisille. CIMO toimii aktiivisena eriarvoistumisen ennaltaehkäisijänä ja edistää tasa-arvoa omalla toimialallaan sekä tukee toiminnallaan yhteiskunnallisesti ja sosiaalisesti kestäväää kehitystä. Lisäksi laadukkaiden kansainvälistymistä edistävien julkisten palvelujen tulee olla kaikkien saatavilla. (CIMO 2010) Opetus- ja kulttuuriministeriön ja CIMOn välinen tulossopimus vuosille 2012-14 velvoittaa CIMOn edistämään suomalaisten toimijoiden kattavaa ja tasa-arvoista osallistumista toimeenpanemiinsa ohjelmiin ja edistämään kansalaisten tasa-arvoisia mahdollisuuksia osallistua ohjelmiin hallitusohjelmassa asetettujen eriarvoisuuden ja syrjäytymisen vähentämisen tavoitteiden mukaisesti. Lisäksi yksi CIMOn toiminnan strateginen päämäärä on alueellisen tasa-arvon edistäminen.

Kansainvälisyys sisältyy myös Suomen vammaispoliittisen ohjelmaan 2010–2015. Ohjelman toimenpidesuosituksen mukaan vammaisten lukiolaisten ja ammattikoulutuksessa olevien nuorten tulee päästä mukaan kansainvälisiin vaihto-ohjelmiin ja korkeakouluopiskelijoiden osalta myös harjoittelijavaihto-ohjelmiin yhdenvertaisesti muiden opiskelijoiden kanssa. Velvoite perustuu YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan yleissopimukseen. (STM 2010)

3.2. Eurooppalaiset politiikka-asiakirjat ja strategiat

Euroopan unionin Eurooppa 2020 -strategiassa (2010) koulutus nostetaan ensimmäistä kertaa yhdeksi keskeiseksi teemaksi Euroopan kehittämisessä. Strategiassa asetetaan 5 yleistavoitetta, joista yksi koskee suoraan koulutusta: tavoitteena on laskea koulunkäynnin keskeyttäneiden osuus alle 10 %:iin ja nostaa korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden 30–34-vuotiaiden osuus vähintään 40 %:iin. Dokumentti on ensisijaisesti EU:n kasvustrategia, jossa tavoitellaan älykästä, kestäväää ja osallistavaa kasvua.

EU:n toimenpiteitä koulutussektorilla linjataan tarkemmin Koulutus 2020 -viitekehyksessä (2009), jossa määritellään 4 strategista tavoitetta: edistetään elinikäistä oppimista ja liikkuvuutta, parannetaan koulutuksen laatua sekä tehokkuutta, edistetään tasavertaisia mahdollisuuksia ja aktiivista kansalaisuutta sekä lisätään luovuutta, innovointia ja yrittäjyyttä kaikilla koulutustasoilla. Tavoitteena on siis sekä liikkuvuuden lisääminen että tasavertaisten mahdollisuuksien edistäminen, mutta strategiassa näitä ei ole linkitetty toisiinsa.

Eurooppa-neuvoston päätelmissä koulutuksen sosiaalisesta ulottuvuudesta (Council of the European Union 2010) on lueteltu jäsenmaille koulutussektorikohtaisesti useita toimenpidesuosituksia, mutta ainoastaan korkeakoulutuksen kohdalla mainitaan liikkuvuus: **jäsenmaiden tulee poistaa liikkuvuuden esteitä ja laajentaa liikkuvuusmahdollisuuksia erityisesti heikommassa asemassa oleville opiskelijoille**. Dokumentin lopussa on yleinen kehoitus laajentaa heikommassa asemassa olevien ja erityistarpeita omaavien oppijoiden liikkuvuutta LLP-ohjelmassa. Tuoreemmissa, tänä vuonna julkaistuissa Eurooppa-neuvoston päätelmissä korkeakoulutuksen sosiaalisesta ulottuvuudesta (Council of the European Union, 2013) kansainvälistä liikkuvuutta ei mainita.

Koulutuksen kansainvälistymistä pidetään siis tärkeänä EU:n tasolla. Koulutuspolitiikassa EU:lla on kuitenkin hyvin rajallinen toimivalta, joten EU pyrkii edistämään Euroopan tasolla määriteltyjen tavoitteiden toteutumista jäsenmaissa ja oppilaitoksissa EU-ohjelmista myönnettävän rahoituksen avulla.

3.3. Bolognan ja Kööpenhaminan prosesseihin liittyvät politiikka-asiakirjat

Bolognan prosessi on eurooppalaisten valtioiden välistä korkeakoulutuksen kehittämistyötä, jonka tavoitteena on eurooppalaisen korkeakoulutusalueen (*European Higher Education Area*) rakentaminen. Prosessi käynnistyi vuonna 1999. Hieman myöhemmin, vuonna 2002, käynnistyi vastaava ammatillisen koulutuksen kehittämiseen tähtäävä eurooppalainen Kööpenhaminan prosessi. Kummankin prosessin tavoitteena on koulutuksen kehittämisen ohella lisätä kansainvälistä yhteistyötä ja liikkuvuutta.

Bolognan prosessin keskeisiä tavoitteita ovat olleet korkeakoulutuksen tutkintorakenteiden yhtenäistäminen, korkeakoulujärjestelmien ja -tutkintojen ymmärrettävyyden parantaminen, opiskelijoiden, nuorten tutkijoiden, opettajien ja muun henkilökunnan liikkuvuuden lisääminen ja korkeakoulutuksen laadunvarmistuksen kehittäminen. Myös korkeakoulutuksen ”sosiaalinen ulottuvuus” on noussut keskeiseksi teemaksi: ”Korkeakoulutukseen pääsevän, osallistuvan ja korkeakoulutuksesta valmistuvan opiskelijakunnan tulee kaikilla tutkintotasoilla edustaa väestön monimuotoisuutta.” Tavoitteen toteuttaminen edellyttää korkeakoulutukseen pääsyn laajentamista erityisesti aliedustetuista ryhmistä ja tarpeellisia tukitoimia opintojen aikana. (Eurydice 2011)

Bolognan prosessissa on määritelty yhteinen tavoite opiskelijoiden liikkuvuudelle: 20 % osuus korkeakoulutuksesta valmistuneista. Liikkuvuuden ajatellaan siis parhaimmillaankin koskevan vain osaa opiskelijoista. Vuonna 2012 hyväksytty [Bologna-liikkuvuusstrategia](#) (Mobility for Better Learning, 2012) tarkentaa, että 20 % liikkuvuustavoite koskee fyysistä, vähintään 3 kuukauden tai 15 ECTS-opintopisteen mittaista liikkuvuusjaksoa korkeakoulutuksen kaikilla tutkintotasoilla. Liikkuvuuden edistämisen keinoja ovat mm. yksilöiden motivointi viestimällä liikkuvuuden hyödyistä, liikkuvuuden esteiden poistaminen, liikkuvuusjaksojen laadun ja opintojen hyväksilukemisen parantaminen, kieltenopetus sekä taloudelliset tukitoimet. Kiinnostavaa on, että strategiassa **halutaan edistää erityisesti aliedustettujen ryhmien liikkuvuutta, ja Euroopan komission ja Eurostudent-raportin tehtäväksi annetaan liikkuvuuden sosiaalista ulottuvuutta koskevan tiedonkeruun kehittäminen.**

Kööpenhaminan prosessin tavoitteena on [Bryggen julistuksen](#) (Bruges Communiqué, 2010) mukaan lisätä ammatillisen koulutuksen vetovoimaa ja laatua, osaamisen vertailtavuutta sekä opiskelijoiden ja opettajien liikkuvuutta. Tämä edellyttää strategista lähestymistapaa ammatillisen koulutuksen kansainvälistymiseen. Prosessin myötä on kehitetty eurooppalaisia työkaluja kuten ammatillisen koulutuksen opintosuoritusten siirtojärjestelmä ECVET (*European Credit system for Vocational Education and Training*). Prosessi pyrkii edistämään myös tasa-arvoa ja sosiaalista koheesiota helpottamalla etenkin syrjäytymisvaarassa oleviin ryhmiin kuuluvien pääsyä ammatilliseen koulutukseen.

3.4. Miten kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo näkyy CIMOn hallinnoimien ohjelmien dokumenteissa?

3.4.1. Elinikäisen oppimisen ohjelma

Vuoden 2013 lopussa päättyvä Elinikäisen oppimisen ohjelma (*Lifelong Learning Programme*, LLP) on Euroopan unionin koulutusohjelma, joka kattaa kaikki koulutusasteet. Ohjelmaan osallistuvat kaikki 28 EU-maata sekä Norja, Islanti, Liechtenstein, Turkki ja Sveitsi. Vaikka ohjelmassa ei enää järjestetä hakukierroksia syksyn 2013 jälkeen, seuraava tarkastelu perustuu nykyisen ohjelman asiakirjoihin ja käytäntöihin, sillä vuonna 2014 alkavan Erasmus+ -ohjelman toimeenpanon yksityiskohdat ovat vielä avoimena. Useat nykyisen ohjelman toiminnot ja käytänteet jatkunevat uudessakin ohjelmassa. Merkittävin ero on se, että **Erasmus+ -ohjelmassa vain organisaatiot voivat hakea tukea kansalliselta toimistolta, jolloin yksilöiden osallistumismahdollisuudet ovat entistä sidotumpia oman oppilaitoksen aktiivisuuteen.**

LLP-ohjelman keskeisimmät dokumentit ovat ohjelmapäätös, vuosittainen ehdotuspyyntö sekä ohjelman hakijoita ohjaava vuosittainen ohjelmaopas. Ohjelmapäätöksessä (Decision 1720/2006/EC) tasavertaisuuden tematiikka näkyy ohjelman yhteisissä tavoitteissa, joiden mukaan ohjelma pyrkii edistämään sosiaalista koheesiota, tasavertaisia mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen sekä sukupuolten välistä tasa-arvoa. Tavoitteiden yhteydessä mainitaan erikseen erityistä tukea tarvitsevat ja muita huonommassa asemassa olevat osallistujat, mutta erityisryhmiä ei määritellä tämän yksityiskohtaisemmin. Lisäksi ohjelma pyrkii poistamaan kaikenlaisen sukupuoleen, etniseen alkuperään, uskonnollisesta vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai seksuaaliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän. LLP-alaohjelmista tasavertaisuus näkyy ohjelmapäätöksessä ainoastaan aikuiskoulutuksen Grundtvigin erityistavoitteissa: ohjelman keskeisenä kohderyhmänä on syrjäytymisvaarassa olevat henkilöt.

Vuoden 2013 ehdotuspyynnön strategisten painopisteiden (LLP General Call for Proposals 2011-13) taustalla näkyvät Euroopan unionin Eurooppa 2020 - ja Koulutus 2020 -strategioiden tavoitteet. Ehdotuspyynnön yleisiä painopisteitä on viisi, ja kaksi niistä on relevantteja tämän selvityksen kannalta:

- elinikäisen oppimisen ja liikkuvuuden strategioiden kehittäminen (mm. liikkuvuuden määrän lisääminen ja liikkuvuuden esteiden poistaminen)
- sosiaalisen inklusion ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen koulutuksessa, erityisesti maahanmuuttajien ja romanien integraatio. Maahanmuuttajien ja muita heikommassa asemassa olevien ja syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien osallistuminen on keskeistä erityisesti yleissivistävässä koulutuksessa, ammatillisessa koulutuksessa ja aikuiskoulutuksessa.

Lisäksi vammaisten osallistumisen edistäminen on koko ohjelmaa koskeva strateginen painopiste. LLP-ohjelma edistää osallisuutta rahoittamalla liikkuvuutta ja tähän aihepiiriin keskittyviä hankkeita ja verkostoja.

Vuosittain päivitettävässä ohjelmaoppaassa (Lifelong Learning Programme Guide 2013) todetaan, että ohjelman osallistujat, joilla on erityistarpeita, voivat saada erityisrahoitusta. **Henkilö, jolla on erityistarpeita, määritellään potentiaalisesti osallistujaksi, joka tarvitsee rahallista lisätukea fyysisen tai psyykkisen terveydentilansa vuoksi voidakseen osallistua liikkuvuuteen tai hankkeeseen.** Myönnettävän

lisätuen suuruudesta päätetään kansallisessa toimistossa hakemuksessa ilmoitettujen todellisten kulujen perusteella tapauskohtaisesti.

LLP-ohjelman väliarvioinnissa todettiin, että ohjelman vaikutukset ovat vahvimpia yksilö- ja oppilaitostasolla ja heikoimpia koulutusjärjestelmien ja koulutuspolitiikan tasolla. LLP-ohjelman tuella on toteutunut valtava määrä yksilöiden liikkuvuutta ja eurooppalaisia hankkeita, jotka eivät olisi olleet mahdollisia ilman ohjelman tarjoamaa rahallista tukea. Esimerkiksi Grundtvig-ohjelma on mahdollistanut monille aikuisoppilaitoksille osallistumisen eurooppalaiseen yhteistyöhön ensimmäistä kertaa. Erasmus-ohjelmaan on osallistunut kuluneiden 25 vuoden aikana jo yli 3 miljoonaa opiskelijaa. Vuonna 2006 toteutetun tutkimuksen mukaan 82 % Erasmus-opiskelijoista oli perheissään ensimmäisiä, jotka opiskelivat ulkomailla (COM 2006). **LLP-ohjelman voi näin ollen todeta lisänneen kansainvälistä toimintaa ja edistäneen kansainvälistymisen sosiaalista tasa-arvoa merkittävästi.**

3.4.2. Nordplus-ohjelmat

Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoittamat Nordplus-ohjelmat kattavat kaikki koulutusasteet, ja ohjelmiin voivat osallistua kaikki Pohjoismaat, itsehallintoalueet Ahvenanmaa, Färsaaret ja Grönlanti, sekä Baltian maat Viro, Latvia ja Liettua. Nykyinen ohjelmakausi kattaa vuodet 2012–16. Nordplus-ohjelmien keskeiset dokumentit ovat ohjelmadokumentti 2012–2016, vuosittainen ehdotuspyyntö ja ohjelman hakijoille suunnattu vuosittainen käsikirja.

Ohjelmadokumentin (Nordplus 2012–2016 Programme Document) mukaan Nordplus-ohjelmien tavoitteena on mm. vahvistaa Pohjoismaiden välistä koulutusyhteistyötä ja luoda yhteinen koulutusalue Pohjoismaihin ja Baltian maihin, tukea yhteistyön avulla koulutuksen innovaatioiden, prosessien ja hyvien käytäntöjen kehittämistä ja levitystä sekä edistää pohjoismaisia kieliä ja kulttuuria ja Pohjoismaiden ja Baltian maiden kielten ja kulttuurin ymmärrystä. Tavoitteissa ei mainita tasavertaisia mahdollisuuksia tai osallisuuden edistämistä. Nordplus-ohjelmissa tukea voivat hakea vain oppilaitokset ja organisaatiot, joiden aktiivisuudesta yksilön osallistumismahdollisuudet ovat riippuvaisia.

Vuoden 2013 Nordplus-ehdotuspyynnössä (Nordplus Call for Proposals 2013) Nordplus Junior -ohjelman yhtenä painopisteenä on oppimismahdollisuuksien edistäminen kehittämällä osallisuutta ja tasavertaisia mahdollisuuksia koulutuksessa. Muita tämän selvityksen aiheen kannalta relevantteja elementtejä ei mainita. Vuoden 2013 Nordplus-käsikirjassa (Nordplus Handbook 2013) on kaikkien alaohjelmien osalta mainittu lisätuen mahdollisuus osallistujille, joilla on erityistarpeita. Liikkuvuudesta aiheutuvat ylimääräisesti kulut voidaan kattaa täysimääräisesti.

4. Miten kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvoa edistetään CIMOn koulutusohjelmissa?

CIMOn yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmassa vuosille 2013–2015 (CIMO 2013) asetetaan tavoitteeksi tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteuttaminen sekä rekrytoinnissa, henkilöstöpolitiikassa ja johtamisessa että viestinnässä, neuvonnassa ja ohjelmahallinnossa. ”CIMOssa taataan yhdenvertaiset ja tasa-arvoiset mahdollisuudet kaikille iästä, etnisestä taustasta, sukupuolesta, kielestä, toimintakyvystä,

seksuaalisesta suuntautumisesta, uskonnosta, vakaumuksesta tai muusta henkilöön liittyvästä syyistä tai henkilön edustamasta tahosta riippumatta.”

Suunnitelmassa todetaan, että ”vamma, sairaus, oppimisvaikeus tai muu erityistarve ei ole este CIMOn ohjelmiin osallistumiselle”. CIMOssa kunnioitetaan jokaista asiakasta riippumatta seksuaalisesta suuntautumisesta, terveydentilasta, etnisestä alkuperästä, kansalaisuudesta tai vakaumuksesta. CIMOn järjestämät tilaisuudet ovat esteettömiä. Tietoa tarjotaan kolmella kielellä suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Lisäksi CIMO edistää alueellisen tasa-arvon toteutumista tiedottamalla ohjelmista erityisesti niille alueille, joilta osallistuminen ohjelmiin on vähäisempää. CIMO palvelee koko Suomea mm. hyödyntämällä sähköisiä välineitä kuten verkkopalvelut, sähköpostilistat ja etäyhteyksien kautta välitettävät koulutus- ja neuvontatilaisuudet. Tilaisuuksia järjestetään myös muualla kuin Helsingissä.

4.1. Erityisryhmät ja osallisuus

Tasa-arvon näkökulmasta CIMOn ohjelmissa on konkreettisimmin huomioitu erityisryhmiin kuuluvat, joiden osallistumiskynnystä madalletaan esimerkiksi hakukierrosten painotuksilla, valintakriteereillä tai tavallista suuremmalla rahoituksella. Erityistä tukea tarvitsevat osallistujat saatetaan huomioida myös siten, että useita oppilaitoksia koskevissa hankkeissa osallistujien määrä saa olla tavallista pienempi tukisumman säilyessä samana.

Kaikissa LLP-alaohjelmissa, pohjoismaisissa Nordplus-ohjelmissa sekä kansallisesti rahoitetuissa korkeakoulu yhteistyöohjelmissa FIRST, north2north ja North–South–South on tarjolla taloudellista lisätukea sellaisille osallistujille, joilla on erityistarpeita. Tällä esteettömyystuella voidaan kattaa esimerkiksi matkustamiseen ja asumiseen liittyvistä erityisjärjestelyistä aiheutuvia kustannuksia tai mukaan lähtevän henkilökohtaisen avustajan kuluja. Esteettömyystuen tarve ja määrä ratkaistaan yksilöllisesti. Seuraavissa luvuissa kerrotaan tarkemmin kunkin alaohjelman menettelyistä.

LLP-ohjelma edistää osallisuutta myös rahoittamalla tähän aihepiiriin keskittyviä hankkeita ja verkostoja.

CIMO osallistui vuosina 2010–2012 kansallisten toimistojen eurooppalaiseen *Inclusion*-verkostoon, jonka tarkoituksena oli edistää heikommassa asemassa olevien osallistumista LLP-ohjelmaan. Koska erityisryhmiä tai erityistarpeita ei ole määritelty LLP-ohjelmassa yksiselitteisesti, verkosto laatii määritelmän, jonka mukaan **erityisryhmiin kuuluvat vammaiset, oppimisvaikeuksista kärsivät, maahanmuuttajat, etniset vähemmistöryhmät, pakolaiset, vangit, vapautuneet vangit, iäkkäämmät opiskelijat, koulupudokkaat, romanit ja muut sosioekonomisesti heikommassa asemassa olevat** (Lifelong Learning for All 2012).

Inclusion-verkoston loppuraportissa todetaan, että erityisryhmien osallistuminen LLP-ohjelmaan on yhä suhteellisen vähäistä. Raportti sisältääkin joukon suosituksia, joilla osallistumista halutaan edistää. Osallisuus ja erityisryhmät tulisi vastaisuudessa määritellä selkeämmin ja nostaa ne ohjelmassa Euroopan tasoiseksi painopisteeksi. Lisäksi kansallisia toimistoja rohkaistaan nostamaan tasavertaisuus hakukierrosten kansalliseksi painopisteeksi silloin, kun se on mahdollista. Erityisryhmien lisätuen tarpeet tulisi tulevaisuudessa huomioida paremmin niin rahoituksessa kuin hankehallinnossakin. Tämän edistämiseksi kannustetaan tiivistämään yhteistyötä relevanttien sidosryhmien kuten vammaisjärjestöjen kanssa. Viestinnässä on huolehdittava, että erityisryhmiin kuuluvat saavat tietoa ohjelman tarjoamista mahdollisuuksista. Parannusta odotetaan myös seurantaan ja tiedonkeruuseen kuten tilastointiin ja

hankkeiden tulosten levitykseen. Erityisryhmiä ja erityistarpeita koskevien tietojen kerääminen on kuitenkin arkaluontoista ja tietosuojan näkökulmasta problemaattista.

4.2. Yleissivistävä koulutus

Comenius-ohjelma on suunnattu kaikille yleissivistävän koulutuksen ja varhaiskasvatuksen parissa toimiville organisaatioille sekä toisen asteen ammatillisille oppilaitoksille ja erityiskouluille. Ohjelman keskeisiä tavoitteita ovat yleissivistävän koulutuksen kehittäminen ja laadun parantaminen, koulujen yhteistyön lisääminen sekä liikkuvuuden laadun ja määrän lisääminen Euroopassa. Koulujen opettajat ja oppilaat voivat liikkua koulujen yhteistyöhankkeissa sekä oppilasliikkuvuushankkeissa, joissa aiemmin Comenius-hankkeessa mukana olleet koulut lähettävät yhden tai useamman oppilaan toiseen eurooppalaiseen kouluun. Mikäli hankkeissa on mukana liikkujia, jotka tarvitsevat erityistukea, hankkeelta edellytettäviä liikkuvuusmääriä voidaan pienentää ja apurahaa korottaa. Comenius-täydennyskoulutusapurahojen tavoitteena on lisätä koulujen opetushenkilökunnan tietoja ja taitoja. Apulaisopettajaharjoittelussa opettajaksi opiskelevat tai vastavalmistuneet pääsevät työskentelemään oppilaitoksessa toisessa Euroopan maassa.

Suomen Comenius-apurahabudjetti on vuosittain noin 4 miljoonaa euroa. Hakemusten suuren määrän vuoksi tukea on voitu myöntää 60 %:lle hankehakijoista ja noin 70 %:lle yksilöhakijoista. Ohjelman hakukierroksilla ei ole käytössä kansallisia painopisteitä. Runsaat 7 % Comenius-ohjelman vuonna 2012 rahoittamista yhteistyöhankkeista käsitteli tasa-vertaisuuteen liittyviä aiheita: sukupuolten välistä tasa-arvoa, erityistarpeisia oppijoita ja maahanmuuttajia sekä rasismia ja muukalaisvihan torjuntaa.

Nordplus Junior on Comenius-ohjelman kaltainen Pohjoismaiden ja Baltian maiden välinen oppilas- ja opettajavaihtoa sekä oppilaitosten välistä yhteistyötä tukeva ohjelma, johon voivat osallistua myös päiväkodit ja esikoulut. Ohjelman luokkavaihdot ovat kahden tai useamman luokan tai ryhmän välistä teematyöskentelyä. Oppilasvaihtoihin kuuluvat myös työelämään tutustumisjaksot (TET), työssäoppimisjaksot, oppisopimuskoulutus ja opiskelu. Lisäksi ohjelmassa tuetaan opettajavaihtoa. Ohjelmasta katetaan erityistarpeita omaavien osallistujien liikkuvuudesta aiheutuvat ylimääräiset kulut.

Peruskoulujen, lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten pohjoismaista yhteistyötä tukevat CIMOn ohjelmien lisäksi monet tahot Suomessa. Syksyllä 2013 on valmistumassa uusi verkkoportaali ”Portti Pohjolaan”, joka avaa uusia pohjoismaisia yhteistyömahdollisuuksia peruskouluille, lukioille ja ammatillisille oppilaitoksille. Portaaliin kerätään ideoita pohjoismaisesta yhteistyöstä ja tietoa sen rahoitusmahdollisuuksista koulujen opettajille ja oppilaille.

Eurooppalaisen vaikuttavuusselvityksen mukaan Comenius-yhteistyöhankkeilla on eniten vaikutusta oppilaisiin, joiden kiinnostus muita Euroopan maita ja kulttuureja kohtaan kasvaa, kielitaito kohenee ja henkilökohtaiset valmiudet paranevat. Opettajille hankkeissa kertyy lisää tietoa muiden maiden koulutusjärjestelmistä sekä sosiaalisia valmiuksia ja kielitaitoa. Comenius-yhteistyöhankkeet paransivat myös koulun arvostusta oppilaiden vanhempien silmissä ja tiivistivät koulun yhteyksiä oman toimintaympäristönsä kanssa. Keskeinen havainto oli myös, että monissa kouluissa, erityisesti Euroopan unionin syrjäisillä alueilla EU:n rahoittamat hankkeet ovat oppilaille ja opettajille ainoa tilaisuus päästä osallistumaan kansainväliseen hankkeeseen ja liikkuvuuteen (COM 2012a).

Perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa keskeisenä haasteena on oppilaitosten suuri lukumäärä (noin 2600 peruskoulua ja noin 400 lukiota): erillisrahoitusta kansainväliseen toimintaan ei riitä kaikille. Esimerkiksi Comenius-ohjelmaan osallistuu vuosittain vain noin 15% peruskouluista, 30% lukioista ja vajaat 10 % erityiskouluista. Varhaiskasvatus on aliedustettuna Comenius-ohjelmassa, erityisoppilaitokset sen sijaan ovat aktiivisia sekä Comenius- että Nordplus Junior -ohjelmissa.

Koulut ovat aktiivisuudessaan hyvin eritasoisia. Toisissa kunnissa kansainväliseen toimintaan hakeudutaan hyvinkin aktiivisesti ja toisissa taas sivustust- ja opetustoimessa painotetaan muita asioita. Lisäksi yksittäisillä henkilöillä on yhä hyvin suuri vaikutusvalta siihen, lähteekö jokin oppilaitos mukaan kansainväliseen toimintaan. (Korkala, 2012) Nämä kunta- ja koulukohtaiset erot synnyttävät omalta osaltaan epätasa-arvoa oppilaiden välillä koulu- ja aluetasolla, koska **yksilöiden osallistumismahdollisuudet** liikkuvuuteen ja kansainvälisiin hankkeisiin **riippuvat oman oppilaitoksen aktiivisuudesta** ja sitä kautta tarjolla olevista mahdollisuuksista. Kuntien ja koulujen johdon rooli on siis keskeisessä asemassa, kun kouluja halutaan aktivoita mukaan kansainväliseen toimintaan.

4.3. Ammatillinen koulutus

Ammatillisen koulutuksen Leonardo-ohjelmassa tuetaan projekteja, joiden tavoitteena on kehittää ammatillista koulutusta ja ammatillisen koulutuksen organisaatioiden eurooppalaista yhteistyötä. Ohjelmaan voivat osallistua kaikki ammatillisen koulutuksen kanssa tekemisissä olevat organisaatiot. Liikkuvuushankkeissa myönnetään tukea opiskelu- ja harjoittelu- ja työssäoppimisjaksoihin ulkomailla sekä asiantuntijavaihtoihin. Hankkeille, joissa liikkuu erityistä tukea vaativia henkilöitä, voidaan myöntää suurempaa tukea hankkeen hallintoon ja lähtijöiden valmennukseen. Tämän lisäksi voidaan myöntää apuraha tukihenkilön kustannuksia varten. Erityistä tukea vaativat ovat esim. henkilöt, jotka fyysisten, psyykkisen tai muiden terveydentilaan liittyvien seikkojen takia tai sosiaalisten ongelmien, oppimisvaikeuksien yms. eivät voisi osallistua projektiin tai liikkuvuusjaksoon ulkomailla.

Ohjelman rahoitus on hankemuotoista, eivätkä yksityiset henkilöt voi hakea rahoitusta suoraan Leonardo-ohjelmasta, vaan esimerkiksi opiskelijat hakevat apurahaa oman oppilaitoksensa kautta. Ammatillisessa koulutuksessa kiinnostus kansainväliseen toimintaan vaihtelee mm. koulutusaloittain ja opettajien aktiivisuuden mukaan. Oppilaitosten kansainvälistymismahdollisuuksia tukee verkostoyhteistyö, joka luo pienillekin oppilaitoksille toimintamahdollisuuksia. Ammatilliset erityisoppilaitokset ovat aktiivisia kansainvälisessä toiminnassa, ja niiden muodostama verkosto on jo pitkään kehittänyt erityisopiskelijoiden liikkuvuusmahdollisuuksia ja esteettömiä oppimisympäristöjä Leonardo-tuella. Kuten yleissivistävässä koulutuksessa, yksilöiden osallistumismahdollisuudet riippuvat näin ollen oman oppilaitoksen ja sen henkilöstön aktiivisuudesta ja sitä kautta tarjolla olevista mahdollisuuksista.

Leonardo-ohjelmassa yhtenä liikkuvuushankkeiden kansallisena painopisteenä Suomessa on ollut vuodesta 2010 lähtien ”tasavertaiset mahdollisuudet”. Painopisteen kautta tuetaan hankkeita, jotka edistävät riskiryhmien kuten syrjäytymisvaarassa olevien ja opinnoissaan alisuoriutuneiden nuorten hakeutumista ulkomaanjaksolle. Lisäksi tuetaan hankkeita, jotka tarjoavat harjoittelupaikkoja väliavuotta viettäville tai valmistumisensa jälkeen ilman työpaikkaa jääneille nuorille. Painopisteen ideana on varmistaa, että kaikki nuoret, aiemmasta opintomenestyksestään riippumatta, voivat halutessaan kehittää ammattitaitoaan osallistumalla ulkomaanjaksolle (Leonardo-liikkuvuushankkeiden kansalliset painopisteet, 2013). Myös

Euroopan tasolla sosiaalinen inklusio on ollut yksi Leonardo-hankkeiden keskeisimmistä painopisteistä (Education and Training for social inclusion 2010).

Korkeakouluharjoittelija Heidi Hirvonen selvitti vuonna 2012, miten tasavertaiset mahdollisuudet esiintyvät ja toteutuvat Leonardo-liikkuvuushakemuksissa. Vuosittain noin viidesosassa hakemuksista on otettu huomioon tasavertaisten mahdollisuuksien painopiste. Näiden hankkeiden hyväksymisprosentti (71 %) oli hieman korkeampi kuin kaikkien liikkuvuushakemusten (65 %). Tasavertaisia mahdollisuuksia painottavista hakemuksista 81 % koskee opiskelijaliikkuvuutta. **Kohderyhminä mainittiin yleisimmin erityisopiskelijat ja erilaiset oppijat, mutta usein hakemuksissa ei ollut tarkemmin määritelty, keitä näillä tarkoitetaan.** Osassa mainittiin lisäksi opinnoissaan huonommin menestyneet ja sosio-ekonomisesti heikommassa asemassa olevat opiskelijat. Ikäryhmistä esille nostettiin sekä alaikäiset opiskelijat että aikuisopiskelijat. Sen sijaan alueiden, sukupuolten, koulutusalojen ja ikäryhmien välinen tasa-arvo mainittiin vain yksittäisissä hakemuksissa. Maahanmuuttajataustaiset opiskelijat puuttuivat sen sijaan lähes kokonaan. Tasa-arvoiset mahdollisuudet voitaisiin siis huomioida Leonardo-hankkeissa nykyistä kattavammin. Vastaisuudessa mahdollisia kohderyhmiä tulisikin avata hakuohjeistuksissa nykyistä laajemmin.

Leonardon asiantuntijavaihtohankkeissa lähestymistapa tasavertaisuuteen oli erilainen: niissä ei niinkään painoteta tasavertaisuutta osallistujien valinnoissa, vaan laajempaa strategisena tavoitteena, jonka toteutumista liikkuvuus palvelee. Kaikkien hankkeiden tavoitteena on mainittu hyvien käytänteiden ja välineiden kehittäminen, joka voi edistää opiskelijaliikkuvuutta ja sen tasavertaisuutta.

Euroopan komission teettämässä liikkuvuusselvityksessä (COM 2012b) todettiin, että liikkuvuutta voidaan hyödyntää pedagogisena työkaluna, mutta se edellyttää, että ulkomaanjaksolle asetetaan etukäteen oppimistavoitteita ja niiden saavuttamista tuetaan valmennuksella ja ohjauksella ennen ulkomailla lähtöä ja jakson aikana. Vaihdon jälkeen on tärkeää arvioida ja reflektoida kokemuksia ja todentaa oppimistulokset, koska nuoret eivät usein tiedosta eivätkä osaa tehdä niitä näkyväksi esimerkiksi työhaussa. Hirvosen (2012) mukaan Leonardo-hakemuksissa erilaisten oppijoiden ja erityisopiskelijoiden tarpeet oli huomioitu sekä valmennuksessa että vaihdon aikaisissa tukitoimissa: tukihenkilön mukanaolo, lyhyempi ulkomaanjakso ja ryhmävaihto. Lisäksi hakemuksissa korostettiin ulkomaisten yhteistyökumppanien merkitystä: ne ovat usein pitkäaikaisia, hyviksi havaittuja ja luotettavia kumppaneita, joilla on myös aiempaa kokemusta erityisopiskelijoiden tarpeista. Johtopäätöksenä Hirvonen toteaa, että liikkuvuusmahdollisuuksien tasavertaisuuden edistämiseksi tulee kiinnittää huomiota vaihtomahdollisuuksista tiedottamiseen, valintaprosessin ja valintakriteerien tasavertaisuuteen sekä vaihtoa edeltäviin ja sen aikaisiin tukitoimiin.

4.4. Korkeakoulutus

Erasmus-ohjelmassa rahoitetaan korkeakoulujen opiskelijoiden, opettajien ja muun henkilöstön liikkuvuutta, intensiivikursseja, monenvälisiä hankkeita ja verkostoja. Ohjelmaan voivat osallistua kaikki korkeakoulut, joille Euroopan komissio on myöntänyt Erasmus-peruskirjan (*Erasmus University Charter*). Suomessa kaikki korkeakoulut osallistuvat Erasmus-ohjelmaan. Erasmus-peruskirjaan on sisällytetty Erasmus-ohjelman keskeisimmät periaatteet ja reunaehdot. Tämän selvityksen kannalta keskeisin niistä on korkeakoulun velvollisuus noudattaa LLP-ohjelman syrjimättömyyden periaatetta. Pohjoismainen Nordplus Korkeakoulutus -ohjelma rahoittaa Erasmus-tavoin opiskelija- ja opettajaliikkuvuutta sekä hanke- ja

verkostoyhteistyötä. Nordplus-ohjelman erityispiirteenä on lyhytkestoinen Express-liikkuvuus, jonka vähimmäiskesto on yksi viikko (5 työpäivää). Tämän toiminnon tavoitteena on laajentaa liikkuvuusmahdollisuuksia sellaisille opiskelijoille, joille pidempi ulkomaanjakso ei ole mahdollinen. (Nordplus Handbook, 2013)

Uudella Erasmus+ -ohjelman kaudella Erasmus-peruskirjassa ja sen sisältöä tarkemmin kuvailevassa ohjeistuksessa syrjimättömyys ja tasa-arvoisten mahdollisuuksien varmistaminen kaikenlaisista taustoista tuleville osallistujille saa aiempaa enemmän painoarvoa. Taustana mainitaan Euroopan unionin perusoikeuskirja (*Charter of Fundamental Rights of the European Union*) vuodelta 2000. Tasavertaisten osallistumismahdollisuuksien edistämiseksi korkeakoulujen edellytetään tarjoavan heikommassa asemassa oleville rahallisen lisätuen lisäksi mm. erityisiä neuvontapalveluita ja erilaisia opetus- ja oppimismuotoja. Vaihtoon hakevia tulee kannustaa ilmoittamaan erityistarpeistaan, jotta korkeakoulussa voidaan vastata niihin.

Erasmus-liikkuvuustuki myönnetään korkeakouluille lukuvuosittain könttösamana. Korkeakoulu valitsee vaihtoon lähtijät ja maksaa heille apurahat, ja sen on huolehdittava valintaperiaatteiden tasavertaisuudesta, johdonmukaisuudesta ja läpinäkyvyydestä. Liikkujan mahdolliset erityistarpeet voivat olla peruste suuremman apurahan maksamiselle. **Erasmus-ohjelmassa pyritään tarjoamaan mahdollisimman monelle opiskelijalle ja opettajalle mahdollisuus lähteä ulkomaille.** Tämän vuoksi **opiskelijoiden vaihtojaksojen määrä on rajattu:** sama opiskelija voi lähteä Erasmus-ohjelman kautta yhden kerran opiskelemaan ja yhden kerran harjoitteluun ulkomaille. Myös **opettaja- ja henkilökuntavaihdossa** pyritään lähettämään ulkomaille mahdollisimman suuri määrä eri henkilöitä, joten lähettävän korkeakoulun on annettava **etusija henkilölle, joka osallistuu ohjelmaan ensimmäistä kertaa.** Kyseessä on suositus, joten sama henkilö voi silti lähteä ulkomaille useamman kerran myös saman lukuvuoden aikana. Henkilökuntavaihdossa ensikertalaisten osuus on ollut lähes puolet kaikista osallistujista.

Erasmus-ohjelmassa esteettömyystukea voidaan myöntää henkilöille, jotka tarvitsevat rahallista lisätukea fyysisen tai psyykkisen terveydentilan vuoksi voidakseen osallistua Erasmus-liikkuvuuteen tai -intensiivikurssille. Esteettömyystuella katetaan useimmiten asumiseen, matkustamiseen tai opiskeluun liittyviä ylimääräisiä kuluja, joita osallistuja ei voi kattaa muista lähteistä. Tuen myöntämisestä ja suuruudesta päätetään CIMOssa tapauskohtaisesti. Esteettömyystukea myönnetään vastaavin periaattein myös Nordplus korkeakoulutus -ohjelmassa sekä CIMOn kansallisesti rahoitetuissa North-South-South-, FIRST- ja north2north-ohjelmissa. Vuoden 2013 alussa ilmestyi esite esteettömyystuesta korkeakoulutuksen ohjelmissa.

Erytisryhmien liikkuvuuden edistämiseksi CIMO ja Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa (ESOK) -verkosto ovat yhdessä laatineet Esteettömyys ja kansainvälinen opiskelijavaihto -tarkistuslistan, johon on kerätty ohjeita ja muistettavia asioita sekä opiskelijoille että korkeakouluille, jotka lähettävät ja vastaanottavat vaihto-opiskelijoita.

Jyväskylän työseminaarissa todettiin, että korkeakouluissa kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo pitkälti toteutuu tällä hetkellä: vaihtopaikkoja on tarjolla runsaasti, ja käytännössä kaikki halukkaat opiskelijat pääsevät vaihtoon, tosin eivät välttämättä siihen maahan tai korkeakouluun joka on ollut heidän ensisijainen toiveensa. Kaikille voidaan myös maksaa apuraha. Ulkomaille lähteminen on siis periaatteessa mahdollista kaikille, mutta käytännössä liikkuvuus ei kuitenkaan jakaudu tasaisesti

korkeakouluopiskelijoiden eri ryhmien välillä (mm. sukupuoli, koulutusala ja sosioekonominen tausta) – tästä tarkemmin luvussa 5.1.

4.5. Aikuiskoulutus

Grundtvig-ohjelmassa tuetaan eurooppalaisten aikuiskoulutusorganisaatioiden yhteistyötä sekä aikuiskoulutusorganisaatioiden välistä opiskelija- ja henkilökuntaliikkuvuutta. Kaikki Suomen aikuisoppilaitosten ja aikuisille suunnattujen opinto-ohjelmien opiskelijat ja henkilöstö ovat osallistumiskelpoisia ohjelmaan. Osa ohjelmasta on avoin koko aikuisväestölle. Aikuinen on 18 vuotta täyttänyt henkilö, joka ei suorita perustutkintoa nuorisoikäisille suunnatuissa opinto-ohjelmissa toisen tai korkea-asteen oppilaitoksessa. Aikuiskoulutus ymmärretään laajasti, ja osallistumiskelpoisia ovat myös museot, vankilat, järjestöt ja yritykset.

Grundtvig-ohjelmassa myönnetään yksilöllisiä liikkuvuusapurahoja aikuiskoulutuksen parissa työskenteleville täydennyskoulutusta, vierailuja sekä asiantuntijavaihtoja varten. Liikkuvuus on mahdollista myös oppimiskumppanuuksissa, jotka ovat pienimuotoisia aikuiskoulutusorganisaatioiden välisiä kehittämishankkeita. Jos mukana on erityistukea tarvitsevia henkilöitä, heidän avustajansa voivat osallistua matkoihin. Pohjoismainen Nordplus Aikuiskoulutus -ohjelma tukee liikkuvuutta, verkostoja ja projekteja aikuiskoulutuksessa. Liikkuvuuteen sisältyvät valmistelevat vierailut, opettajien täydennyskoulutusvierailut, opinto- tai opetusvierailut sekä aikuisopiskelijoiden vaihdot. Nordplus-ohjelmassa hakijana on aina oppilaitos tai muu organisaatio. Sama käytäntö tulee olemaan myös Grundtvigissa uuden Erasmus+ -ohjelman sisällä.

Grundtvig-ohjelman erityistavoitteena on vastata niihin koulutuksellisiin haasteisiin, joita syntyy Euroopan väestön ikääntyessä: aikuisille pyritään tarjoamaan erilaisia vaihtoehtoisia koulutusväyliä, joiden avulla he voivat parantaa tietojaan ja osaamistaan. Lisäksi tavoitteena on mm. muita heikommassa asemassa olevien henkilöiden (erityisesti ikääntyneiden ja peruskoulutusta vaille jääneiden) tukeminen aikuiskoulutukseen osallistumisessa. **Grundtvig-ohjelmaan sisältyy siis tasa-arvoisten mahdollisuuksien edistäminen, sillä sen keskeisiä kohderyhmiä ovat syrjäytymisvaarassa olevat ryhmät** kuten maahanmuuttajat, seniorit, vangit, vammaiset, pitkäaikaissairaat ja etniset vähemmistöt. Noin 60 % ohjelman hankkeista on kohdistunut erityisryhmien koulutusmahdollisuuksien kehittämiseen. **Koulutustarjontaa laajentamalla aikuiskoulutuksen kansainvälinen toiminta edistää erityisryhmien koulutuksellisen tasa-arvon toteutumista Suomessa.**

5. Miten kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu tällä hetkellä?

5.1. Tilastojen kertomaa

Yleissivistävässä koulutuksessa ei ole vielä käytettävissä valtakunnallisia liikkuvuustilastoja, joten tässä selvityksessä voidaan tarkastella vain ohjelmakohtaisia tilastoja. Comenius-ohjelmassa rahoitettiin vuonna 2012 kaikkiaan noin 4 200 suomalaisen oppilaan ja opettajan liikkuvuusjaksoa. Lisäksi pohjoismaisten ohjelmien kautta rahoitettiin noin 3 600 oppilaan ja opettajan ulkomaanjaksoja. Perusopetuksessa ja lukiokoulutuksessa keskeisenä haasteena on oppilaitosten suuri lukumäärä (noin 2 600 peruskoulua ja noin

400 lukiota): erillistä rahoitusta kansainväliseen toimintaan ei riitä kaikille. Comenius-ohjelmaan osallistuu vuosittain noin 15 % peruskouluista, 30 % lukioista ja vajaat 10 % erityiskouluista. Verrattuna ikäluokan kokoon (noin 60 000) **vain pienellä osalla oppilaista ja opettajista on mahdollisuus osallistua kansainväliseen liikkuvuuteen tämän ohjelman kautta**. Tilanne on parantunut vuosien mittaan, mutta kiristynyt talous saattaa viedä kehitystä toiseen suuntaan. Ensimmäinen CIMOn keräämä yleissivistävän koulutuksen kansainvälisen liikkuvuuden valtakunnallinen tilasto valmistuu syksyllä 2013. Ennakkotietojen mukaan kouluilla on paljon kansainvälistä toimintaa myös EU:n ja Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoittaman toiminnan lisäksi.

Suomalaiset aikuiskoulutusorganisaatiot ovat osallistuneet aktiivisesti kansainväliseen toimintaan, mutta valtakunnallisia liikkuvuustilastoja ei kerätä. **Aikuiskoulutuksen** kansainvälisen toiminnan painopiste on ollut hanketyöskentelyssä, ja liikkuvuustoiminnot on pääosin kohdistettu aikuiskoulutuksen henkilöstöön. Opiskelijaliikkuvuutta on tuettu rajoitetusti. Aikuiskoulutuksessa ei kerätä valtakunnallisia liikkuvuustilastoja, mutta Grundtvig-tilastojen mukaan vuonna 2011 tuettiin lähes 300 suomalaisen aikuiskoulutuksen parissa työskentelevän henkilön liikkuvuutta joko täydennyskoulutusta tai hanketyöskentelyä varten. Aikuisopiskelijoita liikkuu vuosittain noin 250, joista suurin osa hankkeiden kautta. **Osallistumista ovat rajoittaneet** aikuiskoulutusta rahoittavien **ohjelmien pienet budjetit** ja aikuiskoulutusorganisaatioiden **vähäiset henkilöstöresurssit**.

CIMO kerää vuosittain valtakunnalliset tilastot sekä ammatillisen koulutuksen että korkeakoulutuksen opiskelijoiden ja henkilöstön liikkuvuudesta. Ammatillisen koulutuksen opiskelijaliikkuvuus tarkoittaa useimmiten työssäoppimisjaksoja, korkeakoulutuksessa liikkuvuus on sekä opiskelu- että harjoittelujaksoja. Liikkuvuustilastoissa on tietoa mm. sukupuolten, oppilaitosten ja koulutusalojen osallistumisaktiivisuudesta, mutta niistä ei käy ilmi esimerkiksi sosioekonominen tausta, etninen tausta tai perheellisyys. Osa näistä tiedoista on arkaluontoisia, ja niiden kerääminen on tietosuojaan näkökulmasta problemaattista. Eurooppalaisessa Eurostudent-tutkimuksessa on analysoitu korkeakouluopiskelijoiden sosioekonomisen taustan vaikutusta vaihtoon lähtemiseen. Tästä lisää luvussa 5.2.

Ammatillisessa koulutuksessa opiskelijaliikkuvuus on **kasvussa**: vuonna 2011 erimittaisille ulkomaanjaksoille lähti yhteensä 6 600 opiskelijaa, mikä on 20 % enemmän kuin edellisellä vuonna. Kun liikkujien määrä suhteutetaan ammatillisessa peruskoulutuksessa aloittaneiden määrään, **ulkomaille lähti keskimäärin 13 % aloittaneista** (2 % enemmän kuin 2010). Eurooppalaisessa vertailussa luku on hyvin korkea. Sekä Leonardo-ohjelman että oppilaitoksen oman rahoituksen osuus liikkuvuudesta oli 39 %. (CIMO 2012a.)

Korkeakouluista lähti vuonna 2011 yhteensä 9 900 opiskelijaa yli 3 kuukauden mittaiselle vaihtojaksolle. Yliopistoista lähtijöitä oli 5 100, mikä oli 4 % vähemmän kuin vuonna 2010. Ammattikorkeakouluista lähtijöitä oli 4 800, mikä oli puolestaan 0,6 % enemmän kuin vuonna 2010. Kun liikkujien määrä suhteutetaan aloittaneiden opiskelijoiden määrään, noin **25 % aloittaneista yliopisto-opiskelijoista ja 13 % aloittaneista ammattikorkeakouluopiskelijoista** lähtee vaihtoon. Korkeakoulutuksessa eroja on siis myös korkeakoulusektoreiden välillä – yliopistoissa Bolognan prosessin asettama 20 % liikkuvuustavoite on saavutettu, mutta ammattikorkeakouluissa tavoitteeseen on vielä matkaa. (CIMO 2012b)

Vuoden 2011 tilastojen mukaan sekä ammatillisessa että korkeakoulutuksessa opiskelijaliikkuvuus ei jakaudu tasaisesti sukupuolen mukaan. **Naiset lähtevät miehiä useammin vaihtoon** riippumatta siitä, mikä

on heidän osuutensa opiskelijoista. Ammatillisessa koulutuksessa vaihtoon lähteneistä 66 % oli naisia, vaikka heidän osuutensa kaikista ammatillisen peruskoulutuksen opiskelijoista oli 47 %. Korkeakoulutuksessa vaihtoon lähteneistä 64 % oli naisia. Yliopistojen opiskelijoista 54 % ja ammattikorkeakoulujen opiskelijoista 55 % oli naisia. Monet naisvaltaiset alat ovat aktiivisia opiskelijaliikkuvuudessa, mutta naiset liikkuvat miehiä aktiivisemmin myös miesvaltaisilla aloilla. (CIMO 2012a; CIMO 2012b)

Myös **koulutusalojen välillä on eroja** opiskelijaliikkuvuuden aktiivisuudessa suhteessa opiskelijamäärään. Yliopistoissa aktiivisimpia aloja ovat oikeustiede, kauppatiede ja humanistiset tieteet ja ammattikorkeakouluissa matkailu-, ravitsemis- ja talousala, yhteiskuntatiede, liiketalous ja hallinto sekä kulttuuriala. Ammatillisessa koulutuksessa aktiivisimpia aloja ovat sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala sekä matkailu- ravitsemis- ja talousala. Luonnontiede puolestaan kuuluu vähiten aktiivisten alojen joukkoon sekä ammatillisessa koulutuksessa että molemmilla korkeakoulusektoreilla. (CIMO 2012a; CIMO 2012b)

Kuten luvussa 4.1. kuvattiin, CIMOssa on tehty paljon työtä kansainvälistymismahdollisuuksien **esteettömyyden** edistämiseksi. Työn tuloksellisuutta on kuitenkin vaikea arvioida, sillä jo tietosuojasystä tietoa erityisryhmien osallistumisesta ei voida kerätä valtakunnallisessa tilastoinnissa. Myöskään potentiaalisen kohderyhmän kokoa ei tiedetä. Erityistarpeita omaavien liikkujien määrää seurataan sellaisissa CIMO:n ohjelmissa, joissa kyseisille henkilöille myönnetään lisätukea eli ns. esteettömyystukea. Erityisoppilaitosten hankkeissa voi olettaa kaikkien osallistujien kuuluvan tähän ryhmään. Esimerkkinä mainittakoon, että CIMO:n suurimmassa ohjelmassa Erasmusuksessa esteettömyystukea on myönnetty vuosittain alle 10 hengelle (vert. Erasmus-liikkuvuuden kokonaisvolyymi yli 7000 hlö). Lukumäärät ovat siis varsin pieniä.

Alueellisesti tarkasteltuna Etelä-Suomen korkeakoulujen opiskelijat lähtevät ulkomaille aktiivisimmin suhteessa aloittaneiden määrään, kun taas Itä- ja Pohjois-Suomessa ollaan passiivisimpia. Ammatillisessa koulutuksessa Etelä-Suomesta lähdetään vaihtoon aktiivisimmin suhteessa aloittaneisiin, kun taas Lapista lähdetään vähiten. Ammatillisessa koulutuksessa alueiden väliset aktiivisuuserot ovat pienemmät kuin korkeakoulutuksessa. (CIMO 2012a; CIMO 2012b) Siru Korkalan (2012) maakuntien aktiivisuutta selvittäneessä tutkimuksessa kävi puolestaan ilmi, että Pohjois-Karjala ja Keski-Pohjanmaa hakivat rahoitusta CIMO:n koulutusohjelmista aktiivisimmin ja Etelä-Karjala ja Päijät-Häme vähiten aktiivisesti. **Erot maakuntien välillä** eivät ole systemaattisia, vaan **eri koulutussektorit profiloituvat eri maakunnissa eri tavoin**. Eroja maakuntien välillä eivät selitä maakuntien kansainvälisyysstrategiat, sen sijaan kuntahallinto ja sen sitoutuminen vaikuttavat enemmän käytännön toimintaan mm. kouluissa. Viime kädessä kansainvälinen toiminta on **riippuvaista yksittäisten henkilöiden kiinnostuksesta ja aktiivisuudesta** etenkin pienissä kunnissa. Oppilaitostasolla **yksittäisten opettajien rooli** on merkittävä.

5.2. Tutkittua tietoa liikkuvuuden esteistä

Korkeakouluissa kansainvälisen liikkuvuuden volyymit ovat suurimpia, ja opiskelijoiden vaihtoon lähtemisen esteitä on kartoitettu useissa tutkimuksissa. Niiden tulokset ovat pitkälti samansuuntaisia, ja alla referoidaan muutamien tutkimusten tuloksia. Vaihdon esteiden tunnistaminen on yksi keino kartoittaa, millaisiin asioihin on syytä kiinnittää huomiota liikkuvuuden lisäämiseksi ja tasa-arvoisten mahdollisuuksien edistämiseksi. Tuloksia voinee soveltaen hyödyntää myös muilla koulutusasteilla.

Tuoreessa pohjoismaisessa tutkimuksessa (CIMO 2013) vaihtoon lähdön esteistä ei erottunut yhtä yksittäistä syytä, joka koskettaisi suurinta osaa opiskelijoista, vaan syyt olivat varsin moninaisia. Tämä ei ole sikäli yllättävää, että myös opiskelijapopulaatio on nykyisin entistä heterogeenisempi.

- Useimmin mainittu syy olla lähtemättä vaihtoon olivat **ihmissuhteet**, lähinnä perhe tai seurustelukumppani.
- **Opintoihin liittyvät syyt** kuten pelko opintojen viivästyemisestä tai huoli ulkomaisten opintojen hyväksilukemisesta oli myös keskeinen syy olla lähtemättä ulkomaille. Opintoihin liittyvät syyt korostuivat tietyillä koulutusaloilla: erityisesti säänneltyihin ammatteihin (mm. terveydenhuoltoalalla) johtava koulutus, luonnontieteet, tekniikka ja kasvatustiede.
- **Haluttomuus lähteä vaihtoon** liittyy myös siihen, että kyseiset opiskelijat ovat kotimaassaan harvemmin muuttaneet toiselle paikkakunnalle opiskelemaan.
- Myös **taloudelliset seikat** olivat merkittävä este vaihtoon lähtemiselle.

Eurooppalaisessa *Mapping mobility in European higher education* -selvityksessä (2011) keskeisiä vaihtoon lähtemisen esteitä olivat tiedon puute liikkuvuusmahdollisuuksista, motivaation ja kiinnostuksen puute, riittämätön taloudellinen tuki, puutteellinen kielitaito, vaikeus sisällyttää vaihtojakso opinto-ohjelmaan, pelko vaihtojakson heikosta laadusta, lupakysymykset (viisumit ym.) ja opintojen hyväksilukemiseen liittyvät ongelmat. Korkeakouluissa onkin melko laajasti pohdittu niin sanotun liikkuvuusikkunan (*mobility window*) sisällyttämistä koulutusohjelmiin opintojen hyväksilukemisen helpottamiseksi ja opintojen kannalta mielekkään liikkuvuuden mahdollistamiseksi.

Entä miten opiskelijan sosioekonominen tausta vaikuttaa ulkomailla opiskelua koskeviin valintoihin? Eurooppalaisessa *Eurostudent* -tutkimuksessa (Netz, Orr ja Gwosc, 2011; Orr, 2012) kävi ilmi, että ulkomailla opiskelu on sosiaalisesti valikoivaa niissäkin maissa, joissa korkeakoulutukseen pääsy on suhteellisen tasavertaista – **alemmasta sosioekonomisesta taustasta tulevat opiskelija lähevät harvemmin vaihtoon ja myös suunnittelevat harvemmin vaihtoon lähtöä**. Lisäksi tähän ryhmään kuuluvat opiskelijat kokevat taloudelliset tekijät ja mielikuvan puutteellisesta kielitaidosta liikkuvuuden esteeksi useammin kuin korkeammasta sosioekonomisesta taustasta tulevat:

- 71 % kaikista eurooppalaisista opiskelijoista, mutta 79 % alemmasta sosioekonomisesta taustasta tulevista opiskelijoista ei suunnittele vaihtoon lähtöä.
- 55 % kaikista suomalaisista opiskelijoista, mutta 67 % alemmasta sosioekonomisesta taustasta tulevista opiskelijoista ei suunnittele vaihtoon lähtöä. Tulos on hieman yllättävä – kattava opintotukijärjestelmäkään ei riitä tasoittamaan sosioekonomisia eroja Suomessa.

Vaihtoon lähtöä suunnittelevat harvemmin myös opiskelijat, jotka ovat yli 30-vuotiaita, työskentelevät opintojen ohessa eivätkä ole aloittaneet korkeakouluopintoja heti toisen asteen koulutuksen jälkeen.

Myös tuore Pohjoismainen tutkimus vahvistaa, että niiden opiskelijoiden vanhemmilla, jotka eivät lähteneet vaihtoon, oli hieman matalampi koulutustaso kuin vaihtoon lähteneillä. Vastaava tulos saatiin jo vuonna 2006 valmistuneessa Erasmus-opiskelijoiden sosioekonomista taustaa selvittäneessä eurooppalaisessa tutkimuksessa (COM 2006), jonka mukaan Erasmus-opiskelijoiden vanhempien

koulutustaso oli korkeampi kuin opiskelijoilla keskimäärin. Myös Erasmus-opiskelijoiden vanhempien ammatillinen asema oli korkeampi kuin väestössä keskimäärin. Sen sijaan Erasmus-opiskelijoiden vanhempien taloudellinen asema ei poikennut keskiarvosta.

Eurooppalaisessa *Enhance mobility for trainees at risk of social exclusion* -hankkeessa (2011) havaittiin, että ammatillisessa koulutuksessa opiskelevien riskiryhmien vähäinen osallistuminen kansainväliseen harjoitteluun ei johdu sosiaalisista, kulttuurisista, kielellisistä tai taloudellisista esteistä, vaan syynä on ennen kaikkea henkilökohtaisen ohjauksen puute. Nuoret eivät siis saaneet riittävästi tukea perheiltään tai oppilaitoksiltaan rohkaistua kansainväliseen harjoitteluun. Hankkeen puitteissa Suomessa toteutetun kyselyn tulosten mukaan jopa 40 % kyselyyn vastanneista opiskelijoista ei myöskään ollut tietoinen mahdollisuudesta suorittaa harjoittelu ulkomailla. Tehokkaampi ohjaus ja informaatio voisi siis helposti parantaa liikkuvuuden tasa-arvoa, mutta se edellyttää henkilökunnalta riittäviä resursseja ja oikeaa asennetta.

Pohjoismaisen tutkimuksen keskeinen tulos on, että mikäli liikkuvuutta halutaan lisätä, **tarvitaan useita erilaisia keinoja**, sillä vaihtoon lähtemisen **esteetkin ovat moninaisia** ja liittyvät toisiinsa. Esimerkiksi eri koulutusaloilla tarvitaan erilaisia lähestymistapoja. Tutkimuksessa kävi myös ilmi, että ne opiskelijat, jotka eivät lähteneet vaihtoon, eivät juuri katuneet valintaansa jälkikäteen ja ajatelleet, että he olisivat menettäneet mitään. **Vaihtojen hyödyt on siis tuotava konkreettisesti esille**, jotka opiskelijat voivat tehdä tietoisia päätöksiä. Kannustus vaihtoon lähtemiseen perheeltä, opettajilta ja muilta opiskelijoilta on merkittävää – sillä on tutkimuksen mukaan suuri rooli opiskelijan päätöksenteossa. Etenkin opintoihin liittyvien esteiden poistamiseksi opettajien ja opinto-ohjaajien rooli on merkittävä. Toisaalta itseluottamukseen ja kielitaitoon liittyvät syyt olivat myös yksi melko yleinen vaihdon este ja tässäkin korkeakoulun ja opiskelijan lähipiirin kannustus ja motivointi on tärkeää.

Oma lukunsa ovat mielikuviin perustuvat esteet ulkomailla opiskeluun. Ne voivat perustua esimerkiksi käsityksiin ulkomaille lähtemisen vaikeudesta, opintojen hyväksilukemisen ongelmista tai vaikkapa tietyn maan tai kaupungin hintatasosta. Nämä mielikuvat voivat tarjota syyn olla harkitsematta ulkomailla opiskelua, jos se ei lähtökohtaisesti kiinnosta. Todellisiin opintojen hyväksiluvun ongelmiin on korkeakouluissa toki syytä suhtautua vakavasti. Opintojen huolellinen suunnittelu etukäteen ja partnerikorkeakoulun opintotarjonnan hyvä tuntemus ovat olennaisia edellytyksiä hyväksiluvun onnistumiselle. Hyväksilukemista tulisi kehittää korkeakouluissa enemmän osaamisperustaiseksi – valmiita käytäntöjä lienee olemassa aiemmin hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen menettelytapojen kehittymisen myötä.

Kotikansainvälisyys on yksi keino aktivoida opiskelijoita ulkomaille – tosin pohjoismaisen selvityksen mukaan opiskelijat, jotka eivät lähde vaihtoon, tarttuvat keskimääräistä vähemmän myös erilaisiin kotikansainvälistymisen mahdollisuuksiin. Erilaisten kansainvälistymismahdollisuuksien hyödyntäminen tahtoo siis kasautua vaihtoon osallistuneille, siis jo kansainvälistyneille opiskelijoille.

6. Havaintoja kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvon toteutumisesta

Kansainvälisyys ja tasa-arvo ovat molemmat merkittäviä teemoja suomalaisessa koulutuspolitiikassa, mutta niitä ei ole tähän mennessä käsitelty yhdessä. Esimerkiksi Ehdotuksessa valtioneuvoston strategiaksi koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi ei käsitellä kansainvälisyyttä. Koska kansainvälistymisen hyödyt yksilölle ja yhteiskunnalle ovat kiistattomat, kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvon ideana on tarjota mahdollisimman laajalle joukolle mahdollisuus päästä osalliseksi näistä hyödyistä. Tässä selvityksessä on tarkasteltu tasa-arvoisten kansainvälistymismahdollisuuksien, etenkin kansainvälisen liikkuvuuden, edistämistä ja toteutumista eri koulutusasteilla ja tasa-arvon eri näkökulmasta.

Miten kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu tällä hetkellä?

- Comenius-ohjelmaan osallistuu vuosittain noin 15 % peruskouluista, 30 % lukioista ja vajaat 10 % erityiskouluista. Yleissivistävään koulutukseen osallistuu koko ikäluokka, mutta vain pienellä osalla oppilaista ja opettajista on siis mahdollisuus osallistua kansainväliseen liikkuvuuteen CIMOn ohjelmien kautta – tasavertaiset mahdollisuudet kansainvälistymiseen eivät toteudu. Toisaalta juuri peruskoulussa koko ikäluokkaa voitaisiin kasvattaa kansainvälisyyteen mm. asenteellisesti ja tarjota tasavertaiset mahdollisuudet kansainvälistymiseen.
- Ammatillisessa koulutuksessa kansainvälinen liikkuvuus on kasvanut viime vuosina, ja tällä hetkellä liikkuvien opiskelijoiden määrä on 13 % aloittaneista. Oppilaitosten osallistumisaktiivisuus vaihtelee huomattavasti. Tasavertaiset mahdollisuudet kansainvälistymiseen eivät toteudu myöskään ammatillisessa koulutuksessa. Monille nuorille ammatillinen koulutus on ylin koulutus, johon he osallistuvat ja jonka aikana heidän olisi mahdollista hankkia kansainvälistä osaamista työelämää varten.
- Aikuiskoulutuksessa osallistumista kansainväliseen toimintaan ovat rajoittaneet aikuiskoulutusta rahoittavien ohjelmien pienet budjetit ja aikuiskoulutusorganisaatioiden vähäiset henkilöstöresurssit.
- Yliopistoissa liikkuvien opiskelijoiden määrä on 25 % aloittaneista ja ammattikorkeakouluissa 13 %. Kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu korkeakouluissa sikäli, että vaihtopaikkojen runsaan määrän ansiosta kaikki halukkaat opiskelijat pääsevät vaihtoon. Käytännössä liikkuvuus ei kuitenkaan jakaudu tasaisesti korkeakouluopiskelijoiden eri ryhmien välillä.
- Jos koulutusasteiden tilannetta verrataan toisiinsa, **korkeakouluissa opiskelijoilla on tasavertaisimmat mahdollisuudet saada kansainvälisiä kokemuksia.** Tosin tässäkin on eroja oppilaitosten välillä sekä niiden sisällä.
- **Sukupuolten tasa-arvo ei näytä toteutuvan kansainvälistymisessä** kovin hyvin. Naiset ovat yliedustettuina liikkuvuudessa kaikilla koulutusasteilla ja lähtevät miehiä useammin vaihtoon riippumatta siitä, mikä on heidän osuutensa opiskelijoista.

- CIMOn ohjelmien **esteettömyystukea saaneiden määrät ovat pieniä**, mutta esteettömyystuki parantaa erityisryhmien mahdollisuuksia kansainvälistyä ja muistuttaa olemassaolollaan erityisryhmien tarpeista.
- **Kansainvälistyminen vaihtelee myös alueittain.** Alueellisesti tarkasteltuna Etelä-Suomen korkeakoulujen opiskelijat lähtevät ulkomaille aktiivisimmin suhteessa aloittaneiden määrään, kun taas Itä- ja Pohjois-Suomessa ollaan passiivisimpia. Ammatillisessa koulutuksessa Etelä-Suomesta lähdetään vaihtoon aktiivisimmin suhteessa aloittaneisiin, kun taas Lapista lähdetään vähiten.
- Käytännössä on havaittu, että **kansainvälistyminen kasaantuu usein samoille oppilaille**, jopa koulutusasteelta toiselle. Kansainvälinen toiminta voi siis jopa kasvattaa olemassa olevia oppilaiden tai opiskelijaryhmien välisiä eroja. Erilliset kotikansainvälistymisen mahdollisuudet eivät nekään ole automaattinen ratkaisu, sillä opiskelijat, jotka eivät lähde vaihtoon, tarttuvat keskimääräistä vähemmän myös erilaisiin kotikansainvälistymisen mahdollisuuksiin. Sen sijaan kansainvälistyminen pitäisi ”ujuttaa” osaksi oppilaitoksen normaalia toimintaa eikä korostaa sen erillisyyttä. Kansainvälisen kokemuksen polarisaatiosta eli kasautumisesta ei kuitenkaan ole saatavissa kattavaa tietoa, koska sen selvittämiseksi pitäisi tutkia henkilön koko koulutusura yli koulutusasteiden.

Pelkkä kansainvälistymismahdollisuuksien lisääminen ei siis riitä, mikäli myös kansainvälistymiseen osallistumisen halutaan olevan tasa-arvoisempaa – tavoitetaso asetetaan kiinni poliittisista valinnoista. Yksi lähestymistapa voisi olla ajatus **”kansainvälistymisen jatkumosta” läpi koulutusasteiden: kaikille tarjotaan mahdollisuus kansainvälistyä jossain vaiheessa koulutusuraansa.** Muutosten toteuttamiseen tarvitaan strategia linjauksia ja konkreettisia tukitoimia kuten positiivista erityiskohtelua. Tilastotietojen pohjalta voidaan esimerkiksi identifioida, mitkä henkilöryhmät/alueet/oppilaitokset ovat aliedustettuja kansainvälisessä liikkuvuudessa ja valita sellaiset kohderyhmät, joiden osallistumista halutaan aktiivisesti lisätä. Esimerkiksi korkeakouluopiskelijoiden vaihtoon lähtemisen esteet ovat moninaisia, joten mikäli liikkuvuutta halutaan lisätä, tarvitaan useita erilaisia keinoja. Kutakin kohderyhmää varten valitaan konkreettisia toimenpiteitä ja niiden toteutumisen seuraamiseksi päätetään mitattavat tavoitteet. Tietoa ei kuitenkaan ole aina käytettävissä riittävästi, vaan liikkuvuustilastojen saatavuus ja kattavuus vaihtelee esimerkiksi koulutusasteittain ja ohjelmittain.

Eroja maakuntien kansainvälisyyden aktiivisuudessa selittävät kuntahallinto ja sen sitoutuminen kansainväliseen toimintaan mm. kouluissa. Viime kädessä kansainvälinen toiminta on riippuvaista yksittäisten henkilöiden kiinnostuksesta ja aktiivisuudesta. Oppilaitostasolla johdon asenteilla ja kannustuksella mutta myös yksittäisillä opettajilla on hyvin suuri vaikutusvalta siihen, lähteekö oppilaitos mukaan kansainväliseen toimintaan. Voitaisiko **tasa-arvoisten kansainvälistymismahdollisuuksien tarkastelua tarkentaa organisaationäkökulmasta niin, että kaikilla oppilaitoksilla olisi mahdollisuus osallistua kansainväliseen toimintaan?** Missä määrin rakenteelliset tekijät kuten perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteet sekä ammatillisten tutkintojen perusteet voisivat edistää tätä?

Kansainvälisyyden hyödyllisyydestä huolimatta on tarpeen hyväksyä myös yksilön valinnanvapaus olla lähtemättä ulkomaille. Mutta osaavatko nuoret opiskelijat tehdä tietoisia valintoja kansainvälistymisen suhteen eli ymmärtävätkö he, mitä hyötyä kansainvälinen kokemus voisi heille antaa tai mistä he jäävät paitsi? Tuoreen pohjoismaisen tutkimuksen perusteella ne korkeakouluopiskelijat, jotka eivät lähteneet vaihtoon, eivät juuri katuneet valintaansa jälkikäteen ja ajatelleet, että he olisivat menettäneet mitään.

Liikkuvuuden hyödyt on siis tuotava konkreettisesti esille, jotka opiskelijat osaavat tehdä tietoisia päätöksiä, joilla on merkitystä esimerkiksi heidän työuransa kannalta. Voitaisiinko tätä päätöksentekoa tukea esimerkiksi ohjauksen avulla?

7. Suosituksia kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvon edistämiseksi

Seuraavaan on koottu selvityksen pohjalta joukko toimenpidesuosituksia kansainvälistymisen tasa-arvon edistämiseksi. Ne on jaoteltu oppilaitoksille ja koulutuksen järjestäjille, CIMOLle sekä poliittisille päättäjille.

7.1. Oppilaitoksille ja koulutuksen järjestäjille

Yleistä

1. Kansainvälisyys sisällytetään oppilaitoksen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmaan.
2. Tasa-arvonäkökulma sisällytetään oppilaitoksen kansainvälistymisstrategiaan.
3. Kansainvälisyys tulisi rakentaa sisään opetussuunnitelmien tavoitteisiin ja sisältöihin kaikilla koulutusasteilla, jotta kaikilla on mahdollisuus kerryttää kansainvälisiä taitoja - tällöin ”kansainvälisyyttä” tai ”kotikansainvälistymistä” ei tarvitse erikseen korostaa, vaan se on osa normaalia toimintaa.

Viestintä

1. Oppilaitosten johdon välittämään viestiin kansainvälisyydestä ja sen merkityksestä kannattaa kiinnittää huomiota, sillä se vaikuttaa opettajiin, joiden välittämä viesti on puolestaan merkittävä opiskelijoille.
2. Kansainvälisyyttä ei välttämättä kannata korostaa erillisenä toimintana vaan tuoda esille osana normaalia toimintaa, joka vain tapahtuu ulkomailla.
3. Opiskelijoille ja opettajille suunnatussa viestinnässä pyritään motivoimaan uusia liikkujia. Tässä kannattaa käyttää useita erilaisia keinoja, sillä erilaisia ihmisiä ja ryhmiä motivoivat erilaiset asiat. Yksi keino on entistä konkreettisempi kansainvälistymisen hyötyjen esille tuominen. Työelämässä tarvitaan kielitaitoa ja sellaisia kompetensseja ja asenteita kuten uteliaisuus, joita voi erityisesti kehittää ulkomaanjakson aikana.
4. Oppilaitoksen tulee varmistaa opintojen hyväksilukemisen periaatteet ja menettelytapojen yhtenäisyys ja viestiä näistä entistä näkyvämmiin opiskelijoille esimerkiksi käytännön esimerkkien avulla.
5. Esteettömyystuen potentiaalinen kohderyhmä ei ole ennakkoon tiedossa, joten aihe kannattaa pitää näkyvästi esillä liikkuvuusmahdollisuuksia koskevassa viestinnässä ja neuvonnassa.
6. Viestinnän kielivalinnat – miten esimerkiksi korkeakouluissa huomioidaan ulkomaalaiset tutkinto-opiskelijat kansainvälistymismahdollisuuksia koskevassa viestinnässä?
7. Oppilaitoksen tulee varmistaa, että sen kansainvälistymismahdollisuuksia koskeva viestintä on teknisesti saavutettavaa.

Esimerkiksi verkkoviestintä on saavutettavaa silloin, kun huonosti näkevä pääsee käsiksi verkkosivujen sisältöön ruudunluku- ja puheohjelmilla. Myös selkokieli on yksi keino parantaa viestinnän saavutettavuutta esimerkiksi heikosti suomea osaavalle maahanmuuttajalle. Saavutettavilla verkkosivuilla sisältöä on helppo etsiä, tekstin kokoa voi helposti säätää ja kontrastit ovat selkeitä. (Esteetön korkeakouluopiskelu, 2010)

Neuvonta ja muut tukipalvelut

1. Liikkuvuusjakso on oppimisprosessi, jota kannattaa tukea asettamalla jaksolle etukäteen oppimistavoitteita ja tukemalla niiden saavuttamista valmennuksella ja ohjauksella ennen lähtöä ja ulkomaanjakson aikana. Vaihdon jälkeen on tarpeen arvioida ja reflektoida liikkujan kokemuksia ja todentaa saavutetut oppimistulokset, koska nuoret eivät muutoin välttämättä tiedosta eivätkä osaa tehdä niitä näkyväksi esimerkiksi työnhaussa.
2. Tilaisuudet tulee pyrkiä järjestämään esteettömissä tiloissa. Tilojen ja välineiden esteettömyydestä mainitaan tilaisuuden kutsussa, ja ilmoittautumisen yhteydessä osallistujille tarjotaan mahdollisuus kertoa erityistarpeistaan
3. Heikommassa asemassa olevien vaihtojaksojen toteutukseen on varattava enemmän henkilöresursseja erityisesti vaihdon tukitoimiin: valmennus ennen liikkuvuusjaksoa, intensiivinen tuki vaihdon aikana mutta myös vaihdon jälkeinen tuki. Yhteistyö oppilaitoksen vammaisasioimiehen tai vastaavan kanssa on tässä keskeistä.
4. Kansainvälistymis-infotilaisuuksia ei aina kannata järjestää erikseen, vaan ”mennä sinne missä opiskelijat jo ovat” ja järjestää tietoisuuksia opetuksen tai muiden tilaisuuksien yhteydessä.

Hankkeiden ja apurahojen hallinto (kyseisen ohjelman sääntöjen puitteissa)

1. Oppilaitoksessa kannattaa liikkuvuustilastojen pohjalta analysoida, mitkä henkilöryhmät ovat aliedustettuja kansainvälisessä liikkuvuudessa, ja harkita, halutaanko jonkin kohderyhmän osallistumista aktiivisesti lisätä. Käytettävissä on erilaisia keinoja (viestinnän keinot, valintakriteerit, apurahat, kohdennettu valmennus tms.). Kutakin valittua kohderyhmää varten kannattaa päättää konkreettisista toimenpiteistä ja mitattavista tavoitteista, joiden toteutumista seurataan.
2. Yleisesti voidaan myös miettiä, missä määrin vaihtoon lähtijöiden valintakriteerejä voitaisiin monipuolistaa niin, että mahdollisimman monelle avautuisi mahdollisuus kansainvälistyä ainakin jossain vaiheessa koulutusuransa aikana. Valinnoissa voidaan esimerkiksi lisäpistein suosia ensimmäistä kertaa vaihtoon lähteviä tai aliedustettujen ryhmien edustajia.
3. Esteettömyystuen hyödyntäminen.

7.2. CIMOLLE

Viestintä

1. Kuten yllä oppilaitosten kohdalla suositukset 2–3 sekä 5–7.

Koulutus ja neuvonta

1. Tilaisuudet tulee pyrkiä järjestämään esteettömissä tiloissa. Tilojen ja välineiden esteettömyydestä kannattaa mainita jo tilaisuuden kutsussa.
2. Järjestetään tilaisuuksia eri puolella Suomea ja hyödynnetään alueellisia tiedottajia ja muita paikallisia toimijoita.
3. Tarjotaan mahdollisuus osallistua infotilaisuuksiin etäyhteyksien välityksellä.

Ohjelmahallinto (kyseisen ohjelman sääntöjen puitteissa)

1. CIMOssa kannattaa tilastotietojen pohjalta analysoida, tavoittavatko ohjelmat Suomessa kaikki ne, jotka niiden tulisi tavoittaa. Samalla voidaan identifioida mitkä henkilöryhmät / alueet / oppilaitokset ovat aliedustettuja kansainvälisessä liikkuvuudessa ja hankkeissa, ja päättää, halutaanko jonkin kohderyhmän osallistumista aktiivisesti lisätä. Käytettävissä on erilaisia keinoja (viestinnän keinot, valintakriteerit, apurahat, kohdennettu neuvonta tms.). Kutakin valittua kohderyhmää varten kannattaa päättää konkreettisista toimenpiteistä ja mitattavista tavoitteista, joiden toteutumista seurataan.

Esimerkiksi tavoitteena voisi olla miesten osuuden kasvattaminen ammatillisen koulutuksen kansainvälisessä liikkuvuudessa x prosenttia vuoden y tasosta.

1. Hakukierrosten painopisteet: huomioidaan erityisryhmät ja / tai CIMOssa valitut aliedustetut ryhmät, joiden liikkuvuutta halutaan erityisesti lisätä. Painopisteen sisältö ja sen tarjoamat mahdollisuudet tulee avata mahdollisimman selkeästi hakuohjeistuksissa.
2. Rahoitettavien hankkeiden ja vaihtoon lähtijöiden yleiset valintakriteerit: missä määrin valintakriteerejä voitaisiin monipuolistaa niin, että mahdollisimman monelle avautuisi mahdollisuus kansainvälistyä ainakin jossain vaiheessa koulutusuransa aikana. Valinnoissa voidaan esimerkiksi lisäpistein suosia ensimmäistä kertaa ohjelmaan osallistuvia henkilöitä tai oppilaitoksia tai aliedustettujen ryhmien edustajia. Yksi mahdollisuus on rajata, montako yhden organisaation jättämää hakemusta hakukierroksella voidaan hyväksyä. Näin on jo tehty Leonardo-kumppanuushankkeissa.
3. Tuen myöntämisperusteissa tulee olla mahdollista myöntää yksilöille erityistarpeiden perusteella isompia apurahoja tai erillinen esteettömyystuki. Lisätukea tarvitaan myös oppilaitokselle lähtijöiden valmennusta ja erityistukea varten, sillä heikommassa asemassa olevien vaihtojaksojen toteutukseen on varattava enemmän henkilöresursseja vaihdon tukitoimiin.
4. Kokemusten ja hyvien käytäntöjen vaihtoa eri ohjelmien ja koulutusasteiden välillä tulee lisätä. Jatketaan korkeakoulu yhteistyön yksikön esteettömyystyöryhmän ja LLP-hankkeen inkluusiotyöryhmän työtä kaikki koulutusasteet ja -ohjelmat sekä nuoriso-ohjelman kattavana kansainvälisyyden tasa-arvoryhmänä.

Sidosryhmäyhteistyö

1. Tiivistetään yhteistyötä järjestöjen (esim. vammaisjärjestöt) ja verkostojen kanssa tietoisuuden levittämiseksi ja asenteiden muokkaamiseksi molemmin puolin.

Hyviä esimerkkejä: ammatillisen koulutuksen kansainvälisyyspäivät järjestettiin vuonna 2011 yhteistyössä erityisoppilaitosten verkoston kanssa. Korkeakouluyhteistyön yksikön esteettömyystyöryhmä ja Esteetön opiskelu korkea-asteen oppilaitoksissa (ESOK) -verkosto laativat yhteistyössä Esteettömyys ja kansainvälinen opiskelijavaihto -tarkistuslistan.

2. Yhteistyö poliittisten toimijoiden kanssa oppilaitosten kansainvälisen toiminnan edellytysten parantamiseksi.
3. Yhteistyö ohjelmien rahoittajien kanssa ohjelmien kehittämiseksi: ohjelman painopisteiden määrittely, hallinnon yksinkertaistaminen, tuettavien toimintojen ja apurahojen reunaehdojen määrittely ym.

Esimerkkinä voi mainita Nordplus Korkeakoulutus -ohjelman lyhytkestoisen express-liikkuvuuden, joka otettiin mukaan ohjelmaan tavoitteena laajentaa liikkuvuusmahdollisuuksia sellaisille opiskelijoille, joille pidempi ulkomaanjakso ei ole mahdollinen.

7.3. Poliittisille päättäjille

1. Kansallisiin strategiaan linjauksiin kuten Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan (KESU) ja koulutuksellisen tasa-arvon toimenpideohjelmalla tulee sisällyttää kansainvälisyys kaikilla koulutusasteilla.
2. Kansainvälistymistä koskeviin strategiaan linjauksiin tulee sisällyttää myös tasa-arvonäkökulma.
3. Osallisuus ja erityisryhmät tulisi vastaisuudessa huomioida strategioissa näkyvämmiin.
4. Systemaattinen tiedon tuottaminen päätöksenteon pohjaksi, mm. kattava valtakunnallinen liikkuvuustilastointi kaikilla koulutusasteilla. Lisäksi suositellaan kansainvälistymisen kasautumisen selvittämistä mm. yhteistyössä Tilastokeskuksen kanssa.
5. Oppilaitosten kansainvälisen toiminnan organisaatiolähtöisyyden lisääminen: kansainvälisyyden valtavirtaistaminen sekä oppilaitosten johdon roolin vahvistaminen kansainvälisen toiminnan tavoitteiden asettamiseksi ja kansainvälisen toiminnan tuen varmistamiseksi.
Esimerkki: voisivatko koulutuksen järjestäjät tarjota yhteistä kansainvälistymisen tukipalvelua yleissivistävien, ammatillisten ja aikuiskoulutusoppilaitosten opettajien tueksi?
6. Oppilaitosten kansainvälisen toiminnan rahoituksen jatkuvuuden parantaminen helpottaisi toiminnan suunnittelua ja vähentäisi toistuvien hakukierrosten aiheuttamaa työmäärää.
7. Alueellisten erojen vähentämiseksi tulisi tarkastella resurssien jakautumista esimerkiksi peruskoulujen kielten opetuksessa.

8. Korkeakoulujen tuloksellisuusindikaattoreiden tulisi paremmin kattaa korkeakoulujen koko kansainvälinen liikkuvuus mukaan lukien lyhyet, alle kolmen kuukauden mittaiset, vaihtojaksot.

Esimerkiksi tulevassa Erasmus+ -ohjelmassa henkilöstön liikkuvuuden vähimmäiskesto lyhenee kahteen työpäivään ja opiskelijoiden harjoittelun vähimmäiskesto kahteen kuukauteen. Nämä jäävät nykyisen tiedonkeruun ulkopuolelle.

LÄHTEET

CIMOn toimintaa ohjaavat dokumentit

Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011-2020. 2010. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc/vocational/bruges_en.pdf

CIMO 2010. Suuntana aidosti avarakatseinen Suomi. CIMOn Strategia 2020.

CIMO 2013. CIMOn yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma 2013–2015.

Council of the European Union 2010. Council conclusions of 11 May 2010 on the social dimension of education and training (2010/C 135/02) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:135:0002:0007:EN:PDF>

Council of the European Union 2013. Council conclusions on the social dimension of higher education. www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/137144.pdf

Eurooppa 2020 -strategia. 2010. http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

Koulutus 2020 -viitekehys. 2009. http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/framework_en.htm

Mobility for Better Learning. Mobility strategy 2020 for the European Higher Education Area. (EHEA). 2012. <http://www.ehea.info/Uploads/%281%29/2012%20EHEA%20Mobility%20Strategy.pdf>

OKM 2009. Korkeakoulujen kansainvälistymisstrategia 2009–2015. Opetusministeriön julkaisu 2009:21.

OKM 2012a. Koulutus ja tutkimus vuosina 2011–2016. Kehittämissuunnitelma. OKM julkaisu 2012:1

OKM 2012b. Ehdotus valtioneuvoston strategiaksi koulutuksellisen tasa-arvon edistämiseksi. Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2012:28.

Opetus- ja kulttuuriministeriön ja Kansainvälisen liikkuvuuden ja yhteistyön keskus CIMOn välinen tulossopimus vuosille 2012–2014 http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/24517_cimon_tulossopimus2012_2014.pdf

STM 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2010:4.

Elinikäisen oppimisen ohjelman ja Nordplus-ohjelman dokumentit

Call for Proposals Nordplus Programme 2013 http://www.nordplisonline.org/eng/media/files/publications_media/programme_documents/nordplus_call_for_proposals_2013_in_english

Decision 1720/2006/EC of the Parliament and of the Council of November 15 2006 establishing an action programme in the field of lifelong learning. Official Journal of the European Union 24.11.2006. <http://eur-lex.europa.eu/lex/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:327:0045:0068:EN:PDF>

Erasmus Extended University Charter http://ec.europa.eu/education/erasmus/documents/euextended_en.pdf

Erasmus-liikkuvuustukiopas 2012-13. Opas korkeakouluille ja harjoittelukonsortiolle. (Liikkuvuustukisopimuksen liite VIII) http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/26107_Opas_korkeakouluille_2012-13_FINAL_Korkeakouluille.pdf

Leonardo-liikkuvuushankkeiden kansalliset painopisteet 2013

http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/26386_LdV_kansallisetpainotukset2013_final.pdf.pdf

Lifelong Learning Programme. General Call for Proposals 2011-13. Strategic Priorities 2013.

http://ec.europa.eu/education/llp/doc/call13/prior_en.pdf

Lifelong Learning Programme Guide 2013. Part I: General Provisions. Part II A: Sub-Programmes and Actions.

http://ec.europa.eu/education/llp/doc/call13/part1_en.pdf

http://ec.europa.eu/education/llp/doc/call13/part2_en.pdf

Nordplus 2012–2016 Handbook 2013. English Edition.

http://www.nordplusonline.org/eng/media/files/publications_media/programme_documents/nordplus_handbook_2013_in_english

Nordplus 2012–2016 Programme Document

http://www.nordplusonline.org/eng/media/files/publications_media/programme_documents/nordplus_2012_2016_programme_document_in_english

Nordplus Call for Proposals 2013

http://www.nordplusonline.org/eng/media/files/publications_media/programme_documents/nordplus_call_for_proposals_2013_in_english

Muut painetut lähteet ja pdf-dokumentit

10 Kernaussagen der Studie zur Wirkung von Mobilität auf Benachteiligte (2012)

http://www.nabibb.de/fileadmin/user_upload/Publikationen/Editionsreihe_impuls/leo_mob_Kernaussagen_der_Studie_Benachteiligte_und_Mobilitaet.pdf

Ahtela, K., Bruun, N., Koskinen, P.K., Nummijärvi, A. ja Saloheimo, J. (2006). Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Talentum.

CIMO 2012a. Tietoa ja tilastoja -raportti 3/2012: Kansainvälinen liikkuvuus ammatillisessa koulutuksessa

2011. http://www.cimo.fi/palvelut/julkaisut/selvitykset/tietoa_ja_tilastoja_-_raportit_3_2012_kansainvalinen_liikkuvuus_ammattillisessa_koulutuksessa_2011

http://www.cimo.fi/palvelut/julkaisut/selvitykset/tietoa_ja_tilastoja_-_raportit_3_2012_kansainvalinen_liikkuvuus_ammattillisessa_koulutuksessa_2011

CIMO 2012b. Tietoa ja tilastoja -raportti 4/2012: Kansainvälinen liikkuvuus yliopistoissa ja

ammattikorkeakouluissa 2011. http://www.cimo.fi/palvelut/julkaisut/selvitykset/tietoa_ja_tilastoja_-_raportti_4_2012_kansainvalinen_liikkuvuus_yliopistoissa_ja_ammattikorkeakouluissa_2011

http://www.cimo.fi/palvelut/julkaisut/selvitykset/tietoa_ja_tilastoja_-_raportti_4_2012_kansainvalinen_liikkuvuus_yliopistoissa_ja_ammattikorkeakouluissa_2011

CIMO 2013. Fakta Express 2/2013: Opiskelijavaihdon motiivit, esteet ja hyödyt. Suomalaisopiskelijat

pohjoismaisessa vertailussa. http://www.cimo.fi/julkaisut/selvitykset/faktaa_express_2_2013

COM 2006. Survey of the Socio-Economic Background of ERASMUS Students. DG EAC 01/05. European Commission.

<http://ec.europa.eu/education/erasmus/doc/publ/survey06.pdf>

COM 2012a. Study of the impact of Comenius school partnerships on participating schools. Institutional changes and the European dimension. Executive Summary. European Commission.

http://ec.europa.eu/education/comenius/doc/study/summary_en.pdf

COM 2012b. Study on Mobility Developments in School Education, Vocational Education and Training, Adult Education and Youth Exchanges. European Commission.

<http://ec.europa.eu/education/documents/more-information/mobility-study-report.pdf>

Education and Training for social inclusion. European Success Stories. European Commission 2010.

http://ec.europa.eu/education/pub/pdf/llp/llp10_en.pdf

Esteetön korkeakouluopiskelu. Ammattikorkeakoulut ja yliopistot. OPH 2010.

http://www02.oph.fi/koulutusoppaat/Esteeton_opas.pdf

Eurydice 2011. Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and the Social Dimension. Eurydice 2011. http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/131EN.pdf

Kansainvälisen toiminnan laatusuositus. Yleissivistävä koulutus. OPH ja CIMO 2011.

http://www.oph.fi/download/138012_kansainvalisen_toiminnan_laatusuositus.pdf

Korkala, Siru: CIMO Fakta 2/2012: Hyväkin strategia tarvitsee toteuttajansa! Selvitys maakuntien kansainvälisestä toiminnasta.

http://www.cimo.fi/palvelut/julkaisut/selvitykset/faktaa_2_2012_hyvakin_strategia_tarvitsee_toteuttajansa_selvitys_maa_kuntien_kansainvalisesta_toiminnasta

Laaksonen, Elina 2006: Esteetön opiskelu yliopistoissa 2006. Opetusministeriön julkaisuja 2005:6.

http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2005/esteeton_opiskelu_yliopistoissa?lang=fi

Lifelong Learning for All. A Report on Recommendations for a more Inclusive and Accessible LLP and the new Education and Training Programme. Inclusion Network 2012.

<http://www.llpinclusion.eu/news.asp?section=21&itemid=160&itemtitle=Lifelong+Learning+for+All+-+Recommendations+Report>

Mapping mobility in European higher education 2011. Volume I: Overview and trends. Eds. Ulrich Teichler, Irina Ferencz and Bernd Wächter. http://ec.europa.eu/education/more-information/doc/2011/aca_en.pdf

Mid Term Review of the Lifelong Learning Programme. Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM(2011) 413. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0413:FIN:EN:PDF>

Netz, N.; Orr, D. ja Gwosc, C. 2011. EUROSTUDENT IV. Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. Synopsis of indicators Final report Eurostudent IV 2008–2011

http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EIV_Synopsis_of_Indicators.pdf

Orr, Dominic (2012). Mobility is not for all - An international comparison of students' mobility aspirations and perceptions of barriers to temporary enrolment abroad. In: Wächter, B. et al. (ed): Tying it all together. Bonn: Lemmens.

Opetushallitus (2004). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf

Piilotettu osaaminen. Emme tunnista nykyajan kansainvälisiä osaajia – mutta juuri heitä jokainen työnantaja tarvitsee muuttuvassa maailmassa. Demos 2013.

http://www.cimo.fi/palvelut/julkaisut/selvitykset/piilotettu_osaaminen

Rahikainen, Katariina ja Hakkarainen Kai (2012): Nordic Experiences: Participants' Expectations and Experiences in Short-Term Study Abroad Programmes. Scandinavian Journal of Educational Research 2012.

Siekinen, Taru (2013). Kansainvälistymismahdollisuuksien tasa-arvo koulutuksessa. Jyväskylän yliopisto. Koulutuksen tutkimuslaitos. Työpapereita 29.

STM 2007. Vammaisia tulee kohdella samalla tavalla kuin muita ihmisiä. Yhdistyneiden Kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2007:4.

http://papunet.net/selko/wp-content/uploads/2010/02/YK_sopimus.pdf

de Wit, Hans 2010. Internationalisation of Higher Education in Europe and its assessment, trends and issues. NVAO.

http://nvaoo.com/page/downloads/Internationalisation_of_Higher_Education_in_Europe_DEF_december_2010.pdf

Yhdenvertaisuuslaki 2004/21. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040021>

Internet-lähteet

CIMOn ohjelmien sivut CIMOn verkkopalvelussa <http://www.cimo.fi/ohjelmat>

Koulutusnetti <http://www.koulutusnetti.fi/?path=erityisopetus>

Nordplus-ohjelman pohjoismainen kotisivu

http://www.nordplusonline.org/eng/nordplus/about_nordplus

Opetus- ja kulttuuriministeriön kotisivu

<http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/bologna/index.html>

Teemana yhdenvertaisuus. CIMOn verkkopalvelu

http://www.cimo.fi/nakokulmia/teemana_yhdenvertaisuus

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kotisivu <http://info.stakes.fi/iva/FI/Toteutus/Tunnistaminen/keke.htm>

Muut lähteet

Enhancing mobility for trainees at risk of social exclusion. Hankkeen esite 2011.

http://www.enhancing-mobility-for-trainees.eu/download/em_02.pdf

Esteettömyys ja kansainvälinen opiskelijavaihto. Tarkistuslista vaihtoon lähteville opiskelijoille ja korkeakouluille. CIMO ja ESOK-verkosto 2012.

http://www.cimo.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/cimo/embeds/cimowwwstructure/23895_Esteetomyys_ja_kansainvalinen_opiskelijavaihto_FINAL.doc

Hirvonen, Heidi (2012): ”Kansainvälinen liikkuvuus ei ole palkinto”. Tasavertaisten mahdollisuuksien kansallinen painopiste liikkuvuushankemuksissa hakukierroksilla 2010, 2011 ja 2012. CIMO.

Julkaisematon selvitys.

Kansainvälisyys kuuluu kaikille – totta vai tarua? -seminaarin ohjelma ja esitykset:

http://www.cimo.fi/palvelut/tutkimus- ja_selvitystoiminta/kansainvalistymismahdollisuuksien_tasa-arvo_hanke

LIITE: Keskeisiä käsitteitä

Erilaisilla oppijoilla tarkoitetaan sellaisia henkilöitä, jotka eivät pysty käyttämään kapasiteettiaan täydellisesti opiskelussa johtuen esimerkiksi lukemis- tai kirjoittamisvaikeudesta, matemaattisesta hahmottamisvaikeudesta, koordinaation tai tilan hahmottamisen vaikeudesta tai aivojen tiedonprosessoinnin erilaisuudesta. (Laaksonen, 2006)

Erityisopetus on tarkoitettu opiskelijoille, jotka tarvitsevat vammaisuuden, sairauden, kehityksestä viivästyksen, tunne-elämän häiriön tai muun vastaavan syyn takia erityisiä opetus- tai oppilashuoltopalveluja. Opiskelijan tuen tarve voi johtua eriasteisista ja -laajuisista oppimisen esteistä, kuten lukemisen ja kirjoittamisen sekä matemaattisista vaikeuksista, autismista, kehitys-, liikunta- tai aistivammasta tai hahmottamisen, keskittymisen ja tarkkaavuuden häiriöistä. Esimerkiksi ammatillisessa koulutuksessa erityisopetusta annetaan ammatillisissa oppilaitoksissa tavallisissa ja erityisryhmissä, ammatillisissa erityisoppilaitoksissa ja ammatillisissa aikuiskoulutuskeskuksissa. (Koulutusnetti)

Syrjintäkielto tarkoittaa, ettei ihmisiä saa asettaa eri asemaan ilman hyväksyttävää syytä. Kääntäen kielto tarkoittaa vaatimusta ihmisten kohtelemisesta samoin perustein samanlaisissa tilanteissa tai tapauksissa. (Ahtela, Bruun ym., 2006). Suomen perustuslain 6.2 §:n mukaan ketään ei saa syrjiä minkään henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuuslaissa (20.1.2004/21) syrjintäkieltoa täsmennetään niin, että se kieltää sekä välittömän syrjinnän (epäsuotuisa kohtelu) että välillisen syrjinnän, joka voi johtua esimerkiksi näennäisesti neutraalista käytännöstä. Syrjintäperusteita voivat olla ikä, etninen ja kansallinen alkuperä, kansalaisuus, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, terveydentila, vammaisuus, seksuaalinen suuntautuminen tai muu henkilöön liittyvä peruste. Oppilaitoksissa yhdenvertaisuuslakia sovelletaan opiskelijavalintaan, valintamenettelyihin ja opintosuoritusten arviointiin. Sitä ei kuitenkaan sovelleta koulutuksen tavoitteisiin, sisältöön eikä koulutusjärjestelmään. (Esteetön korkeakouluopiskelu, 2010) Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa koulutuksen järjestäjän lisäksi ryhtymään kohtuullisiin toimiin vammaisen henkilön koulutukseen pääsemiseksi ja koulutuksessa selviämiseksi. (Laaksonen, 2006)

Vammainen: Yhdistyneiden Kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus kieltää vammaisten syrjinnän ja korostaa, että vammaisilla on samat ihmisoikeudet ja perusvapaudet kuin muilla ihmisillä. Sopimus määrittelee vammaisiksi ihmiset, joilla on

- pitkäaikainen pysyvä vamma, esimerkiksi pysyvä liikuntavamma,
- henkinen vamma,
- älyllinen vamma tai
- aistivamma.

Ihminen on vammainen, jos nämä vammat aiheuttavat sellaisia esteitä, että henkilö ei voi täysipainoisesti osallistua yhteiskunnan toimintaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. Vammaisilla ihmisillä on oikeus elinikäiseen oppimiseen. Vammaisilla on oikeus saada opetusta yleisessä koulutusjärjestelmässä yhdenvertaisesti muiden kanssa. (STM 2007)

Saavutettavuudella tarkoitetaan yhdenvertaisia osallistumismahdollisuuksia erilaisille ihmisille – vammaisille, kieli-, kulttuuri- ja sukupuolivähemmistöille, eri-ikäisille ja erilaisista sosioekonomisista taustoista tuleville. Hyvä saavutettavuus kertoo erilaisten osallistujien tarpeiden huomioimisesta ja siitä,

että yksilöt voivat osallistua erilaisista lähtökohdistaan huolimatta. Hyvä saavutettavuus tarkoittaa, että esimerkiksi liikkuminen, näkeminen, kuuleminen ja tiedon hankkiminen on vaivatonta ja helppoa.

(Teemana yhdenvertaisuus; Yhdistyneiden Kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus)

Esteettömyydellä tarkoitetaan fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen ympäristön toteuttamista siten, että jokainen yksilö voi ominaisuuksistaan riippumatta toimia yhdenvertaisesti muiden kanssa. Esteettömyyden synonyymina ja erityisesti palveluista puhuttaessa käytetään usein käsitettä saavutettavuus. Esteetön ympäristö ja saavutettavat palvelut eivät siis hyödytä vain henkilöitä, joilla on jokin vamma tai sairaus, vaan ne ovat kaikille toimivia. (Laaksonen, 2006)

Inklusio tarkoittaa osallisuutta ja yhteisyyttä – yhtäläisiä oikeuksia ja velvollisuuksia. Sen perustana ovat ihmisoikeudet ja tasa-arvo. Toisin kuin integraatioperiaatteessa, inklusioajattelussa vammaisen opiskelijan ei tarvitse sopeutua opiskeluympäristöönsä, vaan päinvastoin. *Design for All* (tai *universal design*) tarkoittaa sellaisia suunnittelustrategioita ja -keinoja, joilla edistetään ympäristöjen esteettömyyttä, palveluiden saavutettavuutta ja tuotteiden käytettävyyttä. Sekä esteettömyyden, inklusion että Design for All -ajattelun lähtökohtana on pyrkimys sellaiseen ympäristöön, jossa kaikilla on tasavertaiset mahdollisuudet toimia, opiskella ja työskennellä sekä sellaisiin palveluihin, jotka ovat kaikille yhdenvertaisesti saavutettavia. (Laaksonen, 2006)

Osallisuus toteutuu, kun ihminen voi tehdä työtä, harrastaa ja ottaa osaa yhteiskunnan toimintaan tasavertaisesti yhdessä muiden kanssa. Osallisuuden käänttöpuolena on sosiaalinen syrjäytyminen eli yhteisöllisen toiminnan ulkopuolelle jääminen, johon useimmiten liittyy myös sosiaalista, taloudellista ja terveydellistä eriarvoisuutta. (Teemana yhdenvertaisuus)